

Luceafărul

SALA DE
LECTURĂ

JTI

Apare săptămânal sub egida Uniunii Scriitorilor
Serie nouă inițiată de LAURENȚIU ULICI

Nr. 24 (654)

Miercuri, 23 iunie, 2004

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Este de datoria noastră să atragem atenția asupra importanței unicității noastre ca ființă culturală și asupra faptului că, intrând în organisme supranaționale, nu vom mai supraviețui, nu vom mai exista decât în măsura în care vom avea grijă de această ființă spirituală a poporului român.

eugen uricaru

andrei brezianu

Nu întâmplător, în perspectiva creată de acestea, și în contextul actualelor dezbateri de idei despre viitorul Europei, un impresionant număr de scriitori și intelectuali europeni lansau în acest început de vară un manifest chemând la acțiune, astfel încât Europa culturală să nu piară, înghițită, împinsă în afara scenei de ceea ce autorii manifestului difuzat la 7 iunie numeau Europa „comercială”.

pag. 13

Drumurile (întrerupte) spre Centru

Fiara e printre noi

zoltan ternér

pag. 16-17

La intersecție

gabriel chifu

Unde ne aflăm? La o intersecție, un *carrefour*, o răscruce, o răspântie. Deja când introducem termeni ca *răspântie*, dăm discuției un accent dramatic și excepțional. De aceea, țin să precizez: că literatura se află la o răspântie este dramatic în sensul că există o tensiune, dar nu este ceva ieșit din comun, ceva excepțional. În opinia mea, aceasta este regula după care ființează literatura: fiecare pas reprezintă o răspântie, din răspântie în răspântie, e ceva firesc. Să vedem, la răspântia momentului nostru, care ar fi direcțiile între care ezită literatura, care sunt vectorii în funcție de care se definește, care sunt dezechilibrele și pericolele.

În primul rând, neapărat, momentul stă sub presiunea unei majore schimbări de, cum să spun, de semn: lumea nu mai e dominată de cuvânt, de carte, nici de sunet, ci se lasă subjugată, cu plăcere se pare, de imagine, cu tot ce decurge de aici: ecran, telecomandă, computer, cameră digitală etc., într-un univers din ce în ce mai codificat și mai dificil de descifrat, într-un univers care ne manipulează prin atâtea „adevăruri“ servite de-a gata. Inevitabil, cartea și autorul trec în penumbră, într-o marginalitate istorică. În aceste condiții, cuvântul își mai atenuează din frustrări migrând spre noile teritorii, ca accesoriu al imaginii, noul rege. Apoi mutațiile suferite

după '89 au făcut să ne transformăm dintr-o societate ermetică, aberant închisă, într-una normală, deschisă, adică într-una cu o ofertă informațională foarte bogată. Consecința? Iarăși, negativă: și acest factor împinge literatura înspre periferia interesului public. Așa stând lucrurile, trebuie să ne asumăm marginalitatea literaturii, trebuie să ne lepădăm de ticul de-a opera cu numerele mari când ne referim la literatură. Literații sunt doar un trib ciudat, legat de lumea cea mare (ca să nu zic lumea sălbatică), legat prin punți din ce în ce mai puține și mai fragile. Aserțiunea că prețurile sunt mari și de aceea nu se cumpără cărți și reviste, ca și cealaltă idee, că difuzarea este defectuoasă și de aceea nu se cumpără cărți și reviste, mi se par doar un mod, nu foarte izbutit, de-a ne auto-amăgi. Am convingerea că nu se cumpără și nu se citește cărți pur și simplu. (Sigur că există excepții fericite, Pleșu sau Cărtărescu, Patapievic sau Agopian, dar ele s-ar cuveni să fie discutate într-un capitol separat). Iar ce se cumpără și ce se citește adeseori nu are decât vagi conexiuni cu valoarea intelectuală în sine. Altele sunt criteriile care decid:

luăm banul ca unitate de măsură a importanței sociale deținute de diverse activități, atunci rezultatele sunt catastrofale pentru literatură. În lumea românească, scriitorul sau redactorul literar sunt plătiți la nivelul cel mai de jos, probabil ca un ins care mătură strada.

Dacă aceasta este situația literaturii în privința receptării, a legăturilor sale cu exteriorul, bineînțeles, vom putea decupa și o sumedenie de, să le numim astfel, teme interne, cum ar fi: Moare sau nu moare poezia? Nu moare, eventual părăsește formele sleite expresiv și se întrupează, alunecă în altceva, în alte tipare: de pildă, în ceea ce ne obișnuisem să numim proză. Apoi, altă temă, literatura *versus* para-literatura, autorii de proză și poezie împotriva criticilor și eseistilor: personal, nu consider că acestea sunt niște conflicte reale, cele două talere ale balanței se echilibrează de la sine, natural, confruntarea e doar una imaginară. Apoi altă temă: tinerii contra vârstnicilor. Un conflict care există și care e și el mai larg (cuprinde întreaga societate), mai complicat, psihanalizabil, fiind, la primul nivel, un refuz al copiilor de a accepta valorile părinților care vin dintr-un trecut culpabil. În literatură, gesturile de frondă ale oamenilor tineri, definirea ionesciană prin *nu* sunt de neînțeles și sunt chiar de salutat. Excesele însă sunt de sancționat. Ce înseamnă exces? Înseamnă să întorci spatele la ceea ce exista până la tine, să întorci spatele sfidător cu aroganță, ignorant, înseamnă să dărâm

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

hotărâtor e, de pildă, dacă autorul e o persoană mediatizată, dacă apare la televizor (vrem - nu vrem, televiziunea joacă rolul de dictator simpatic și persuasiv al vremurilor noastre...). Așa încât, sigur, e necesar să se îmbunătățească difuzarea, e necesar să scadă și prețul cărților, după cum e strict necesară și apariția unei anume instituții, aceea de agent literar, cineva care să ia manuscrisul și să-l transforme într-o marfă vandabilă, la concurență cu orice alt produs de vânzare. Da, toate acestea sunt necesare, dar nu trebuie să ne așteptăm la răsturnări de situație spectaculoase. În plus, scriitorul român a mai căpătat în acești ani un handicap: și-a pierdut autoritatea, nu rezistă la concurența cu scriitorii de import (care nu sunt în mod automat mai valoroși...), ceea ce, desigur, contribuie la diminuarea rolului său, a tirajelor sale. Nu știu exact din ce motive și-a pierdut autoritatea, credibilitatea; este, poate, o tendință mai largă - cum produsele autohtone sunt eclipsate de mărcile renumite, Sony și Philips, de exemplu, tot așa pățește și scriitorul român. Ce se poate întreprinde pentru o schimbare în bine a scriitorului român, pentru redobândirea credibilității, pentru recunoașterea competenței sale? Probabil de noi înșine depinde totul, de semnalele pe care le vom da. Dacă mereu vor ieși la suprafață doar o gălceavă scundă și o neîncetată contestare a fiecăruia de către fiecare, desigur n-avem cum spera mare lucru. Cert e că, deocamdată, meseria de scriitor, înțelegând prin asta un om care trăiește din scrisul său, nu prea mai există: cărțile, ca și colaborările la publicațiile literare nu aduc pecuniar mai nimic autorilor, să scrii a devenit un hobby destul de bizar sau, în cel mai bun caz, o îndeletnicire enigmatică și cumva ritualică, mistică, atunci când e făcută cu vocație. Cel mai des însă nu e decât o dare în stambă a diletanților. Dacă

punând în loc ceva cu mult mai inconsistent decât ceea ce dai la o parte. Apoi, altă temă de atâția ani, atâtea lamentații zadarnice - nu izbutim să pregătim un proiect coerent pentru impunerea literaturii noastre în străinătate, un program de traduceri, un desant de zece sau douăzeci de titluri cu care să „invadăm“ spațiul câtorva limbi de circulație. Se poate răspunde: asta costă bani și nu avem bani. E fals, costă foarte puțin în comparație cu aproape orice și nu fac aluzie la atâtea și atâtea „inginerii financiare“, la atâtea și atâtea afaceri neguroase și pierzătoare.

Cu toate aceste poveri pe cap, totuși, care e starea literaturii noastre? Inspirați de un titlu de film românesc, stupid, dar grăitor, s-ar spune *Angela merge mai departe*, literatura română merge mai departe. Și eu unul nu sunt deloc pesimist, nu va merge mai departe șontăc-șontăc, cel puțin pe palierul acesta al creației propriu-zise. Lucrez la o revistă literară, sunt familiarizat cu ceea ce se întâmplă în atelierul scriitoricesc de la noi. De aceea, îmi afirm încrederea în rezerva de creativitate considerabilă pe care o deținem. Acum câțiva ani, dacă m-ar fi pus cineva să rezum situația literaturii noastre de astăzi printr-o singură imagine, aș fi descris o orchestră care interpretează o melodie stranie, pe puntea unui vas, în timp ce vasul se scufundă, o interpretează parcă în transă, ignorând total ce se întâmplă cu vasul. Astăzi, metafora aceasta mi se pare nepotrivită. Aș echivala literatura noastră în acest moment cu un râu puternic, care deocamdată curge subteran, dar care va ieși la iveală. Sau aș echivala-o cu o lumină îngropată. Cei mai mulți n-o văd, nu știu că există, nu se folosesc de ea, deși au atâtea nevoie de ea, fiindcă le-ar risipi întunericul, fiindcă ei înainteașă așeză, băjbăind, fără călăuză, înainteașă ca și cum ar fi legați la ochi.

Director:

Marius Tupan

Colectivul de editare:

Mariana Bunescu (tehnoredactor)

Responsabil de număr:

Simona Galațchi

Redactori asociați:

Horia Gârbea; Daniel Nicolescu;

Ioan Es Pop; Stelian Tăbăraș

Revista „Luceafărul“ este editată de Fundația Luceafărul, cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii și al Cultelor

Redacția și administrația:

Calea Victoriei nr. 133, București, sector 1,

telefon 212.79.94, fax 312.96.93

e-mail: fundatia_luceafarul@yahoo.com

Cont în lei: Banca Comercială Română, filiala

sector 1, Calea Victoriei nr. 155.

Număr de cont: 2511.1-1543.1/ROL

Cont în valută: 472161601590

ISSN - 1220-627X

Tipar: SEMNE '94

Abonamentele se pot face la toate sucursalele

RODIPET și la oficiile poștale din țară

Revista noastră este înscrisă

în Catalogul publicațiilor la poziția 2048.

Renaștere și insularizare

marius iupan

La cinsprezece ani de la prăbușirea comunismului, literatura română, cu privirile îndreptate spre zări interzise cândva, nu mai are nevoie să se evalueze doar pe sine însăși, ci și să se recunoască drept ceea ce este: un teritoriu renăscut în care procesele creației artistice sunt diversificate și într-o așteptată ebulliție. Contactele restabilite cu centrele de cultură occidentale, traduceri diverse, eliberarea de constrângerile cenzurii și de efectele inevitabilei dedublări a scriitorului, suferind de teama inhibantă a transgresivității politice cu consecințe punitive, promptitudinea publicării manuscriselor (care așteptau cândva includerile în plan sau aprobări dintr-un castel kafkian, în care judecătorii rămâneau pentru totdeauna funcții, niciodată subiecți), au avut un efect cumulativ, benefic, probând uluitoarea capacitate a românilor de a înaintea prin salturi rapide și spectaculoase. Noul spațiu câștigat este însă eterogen și bulversat de intervenții curioase potrivit confuziilor de valori care aduc mari prejudicii literaturii noastre. Să susții acum că ierarhiile au înghețat în anii '60, promoțiile următoare acestor ani neavând putere să schimbe paradigma, iată un subiect ce amuză și ne amintește de o criză a lecturii, molimă ce sărăcește multe spirite, înțepenite în proiecte falimentare și diversivni scandaloase. Obligați de aceste sancțiuni, reacția noastră e firească. Trebuie să recunoaștem cu toții că autori ca Mariana Marin, Adrian Popescu, Gabriel Chifu, Bogdan Ghiu, Horia Gârbea și mulți alții, pomeniți de noi cu alte ocazii se distanțează evident de caducitatea și vetustatea unor șaizeciști. Romanul obsedantului deceniu i-a ademenit pe unii prozatori tocmai pentru a-i compromite, căci mimetismul și temele oferite de la vârful puterii le-au fost fatale. Aici nu putem totuși omite o personalitate deja conturată, care asimilează rapid și inteligent, care adoptă, cu o înțelegere nuanțată, manierele către care era oricum condus de propria intuiție și înclinație. D.R. Popescu își continuă în forță serialul de proză experimentală, cu o risipă de inventivitate și cultură a modurilor funcționale din ultimele decenii.

Ajunse la deplină maturitate artistică și biologică, generațiile șaptezeci și optzeci și-au putut încununa cariera cu cărți complexe structurate. N-au avut șansa unor critici care să se ocupe de operele lor, pentru a le evidenția inovațiile și schimbarea discursului. Cândva, o intervenție favorabilă a lui Nicolae Manolescu valida automat un creator, oricâte reacții ungheniene colecta și oricâte aversivni săptămâniste se iveau. Curios, aceste ultime intervenții îl propulsau pe fericit în ierarhii.

Generația nouăzeci se împarte în două școli: scriitori formați la umbra lecturilor din ultima generație, pentru a împrumuta o sintagmă din lumea computerelor, dar și la a universităților străine, unde accesul le-a fost înlesnit de burse. Omogenizarea stilului și viziunii face tot mai irrelevant conceptul de

generație biologică, impunându-se cel de postmodernitate. Făcând o acoladă aici, trebuie să spunem că există adversari înverșunați ai noilor formule, nu pentru că le-ar cunoaște, ci pentru că refuză să le accepte ab initio. Fără doar și poate pierderea e a lor. Dacă s-ar iniția cât de cât, ar sesiza că au dispărut granițele culturale dacă-i citești pe Vișniec, pe Maria Zubritsky, profesoară de compoziție la New York, ca și pe Florin Șlapac, rămas la Pontul Euxin. Apoi nu bănuiești demarcațiile geografice la Theodor Dună și Claudiu Komartin, sau la ultima descoperire a „Luceafărului“, Narcis Romeo Sandu, din Bacău. Se dizolvă granițele politicii - fiind lansate acum, în liberă circulație, cărțile topite, interzise, pe care oportunității comuniști nu le mai iau în calcul, fiindcă ei n-au avut curajul să riște. **Închisoarea noastră cea de toate zilele, Adio, Europa, Jurnalul fericirii** și multe altele demonstrează că în perioada ciumei roșii n-am stat toți cu fața la perete și-am așteptat clinchetul trăgaciului, mulți gândindu-se la soarta literaturii, nu la vremelnicia unor

impus atenției lumii literare. Și acesta e doar un exemplu întâmplător.

Dar, dacă nu există noutate absolută, cum încearcă postmodernismul să acrediteze ideea, nu se poate vorbi de identitate în istoria literaturii în afara parametrilor stilistici ai epocii tale. Să fie adevărat ceea ce am auzit afirmându-se, inclusiv de un critic cu autoritate, anume că literatura română a pierdut trenul istoriei, că nu este decât un bagaj parazitărilor de romane cu țărani? Poate că, din cauză că, așa cum ne spune Aurel Sasu în **Breviar**, Dinu Săraru a fost ales să ne reprezinte la un Salon de la Paris, iar diaspora ne mai cunoaște doar prin astfel de prezențe dubioase. Să fie vina noastră să nu sancționăm astfel de intruziuni sau a instituțiilor care îi acordă în continuare credit? Dar să trecem peste aceste pasaje, pentru a-i aminti domnului critic faptul că Mircea Eliade sau Camil Petrescu au experimentat tehnici narrative pentru care au fost priviți ca inovatori, decenii mai târziu, Julia Kristeva, Derrida sau Doris Lessing. Nici ei și nici Hortensia Papadat-Bengescu sau Max Blecher, n-au scris despre țărani astfel că teza domniei sale e în pericol. Oare istoriile literare păstrează pentru canon mai mulți de cinci, șase autori din fiecare gen? Se pare că nu, de aceea suntem liniștiți.

Individualismul și obsesia demodată a

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

culturnici, debarcați pentru o vreme doar ca să fie plasați azi în funcții de decizie pe la anumite paliere ale Puterii. Dumnezeu născut în exil se întoarce acasă, alături de exilații închisorilor sau ai dogmatismului, și încurajează o literatură ce atacă marile teme și acceptă noi mijloace de exprimare, pentru a intra în competiție cu marile spirite ale lumii. Nu putem rămâne la lamentații mioritice sau bocete mănăstirești. Observatori ai modificărilor mondializante, sesizăm că Marquez și Llosa simt în ceafă respirația lui Salman Rushdie, ale cărui capodopere, **Rușinea și Pământul de sub tălpile ei**, amestec de ficțiune și realitate, anunță convingător revenirea la poveste, la construcții bine armate, fără să se mai apeleze la experimente goale și plictisitoare, pe care le-au calchiat și destui români. Cu ce rezultate, nu-i greu de prevăzut. E de notorietate faptul că unul dintre scriitorii răsfățați de azi s-a nutrit copios din textele unui scriitor străin, care și acesta, la rândul său, îl plagiasse pe altul, de pe un alt meridian. Cu toate acestea continuăm să-l prezentăm lumii ca pe o mare personalitate românească, deși nici măcar opera, personală, nu-l susține îndeajuns. Fără să vrem, iar ajungem la instanța critică, încă retractilă acum. Poate și din această cauză, o tinerime veleitară, fixată în modelul defunct al avangardei istorice, afectează vulgaritatea și sloganurile puerile ale contraculturii. Din păcate, așa-ziii novatori sunt găzduiți cu predilecție de canalele culturale ale televiziunii, apariții care pun sub semnul întrebării nu doar starea literaturii, ci și capitalul de inteligență al națiunii. Sunt, evident, ignoranți de faptul că unul din scriitorii creditați cu superlativul experimentului, André Gide, își recunoștea inspirația dintr-un model anterior, un prozator romantic din Scoția, James Hogg, pe care l-a descoperit și l-a

unicității personalității sunt obstacole în calea realizării acelei splendide conversații intelectuale, purtate de criticii și teoreticienii literaturii din Occident, la care fiecare acceptă statutul *inter pares*. Ceva din obsesia supremației din epoca de dictatură pare să se fi infiltrat în dorința de putere a criticului, mai preocupat de a da note și a trasa ierarhii, decât de a elucida, explica sau teoretiza fenomenul literar. Un limbaj vetust, observabil îndeosebi la unii critici, poate distruge orice interes pentru lectură sau spectacol. Condeieri vulgari atacă valorile reale și-i intimidează pe comentatorii avizați să riposteze. Și, când află că-s mercenarii care, oricum, își vor pierde credibilitatea, înțelegi că destule campanii intoxica mediul literar și-i insularizează, pe performanți. Care, dacă-s ignorați în țară, cum ar putea fi valorificați dincolo de hotarele acesteia? Numai prin inițiative personale, cum a reușit Marin Sorescu. Dar și acestea se izbesc de un paradox al vremurilor noastre. Cândva, regimul dictatorial din România devenise curios pentru străini: de aici și interesul lor pentru cultura ce i se opunea. Dacă am realiza o statistică, am observa că s-au tradus mai multe cărți în 15 ani de tiranie decât în 15 ani de democrație. Intrarea în rândul lumii civilizate, dacă se poate vorbi de un asemenea record al nostru, se face cu destule ieșiri: cel puțin în aparență. S-au înființat destule institute să ne prezinte și să ne reprezinte. Nu cu vorbe, ci cu finanțe. Iată un subiect pe care l-am putea dezbată aici. În absența propagării și receptării adecvate, creația se afundă în abisul fără ecou al raftului de bibliotecă, așteptând să fie salvată de un cavalier. Un cavalier care să-i descopere valoarea. Un cavalier al oglinzilor, care nu va avea datoria de a dovedi irealitatea lumii donquijotești, ci realitatea idealului.

Dramaturgia românească la începutul secolului XXI

horia gârbea

Actul I

“Nu plânge, ești volintir”

La o distanță de aproape 15 ani, mulți și puțini după citatul clasic, de la Revoluție, dramaturgia română cunoaște în opinia mea un moment destul de fast în ceea ce privește textul dramatic în sine. Neîmplinirile sale țin în primul rând de promovare și de reprezentarea scenică.

La activ putem număra:

1. Piese destul de numeroase față de alte epoci și o activitate editorială susținută. Autorii dramatice din generațiile mai vârstnice sunt încă activi și dau dovadă de vivacitate în căutările unor modalități noi de teatru: înnoirea, trecerea spre realism a lui Matei Vișniec, piesele noi de D.R. Popescu, Paul Everac, Nicolae Breban, Mihai Ispirescu și ale altora. După dispariția tragică în răstimp scurt, la acest început de secol, a patru autori dramatice importanți: Iosif Naghiu, Dumitru Solomon, Paul Ioachim, Sorin Holban au rămas ultimele lor piese, inedite, foarte interesante, ca o moștenire ce trebuie valorificată.

2. Generația de mijloc, afirmată după Revoluție, are realizări mature care au avantajul că sunt și jucate destul de des. Nume ca Vlad Zografu, Radu Macrinici, Saviana Stănescu, Alina Cadariu, Ștefan Caraman, și, cu scuze, chiar Horia Gârbea nu mai sună chiar atât de exotic în urechile oamenilor din teatru și de pe stradă. Avem în plus scenariile unor regizori ca Theo Herghelegiu, Radu Afrim, Andreea Vălean etc. Autori mai vârstnici care au stat în expectativă făcând altceva ies și ei la rampă: Valentin Nicolau, Olga Delia Mateescu, Cristian Juncu, mai recent, nu fără succes, și Eugen Șerbănescu, Valeriu Butulescu, Pașcu Balaci, Adrian Lustig, Puși Dinulescu. Se adaugă mulți debutanți tineri și foarte tineri cu incontestabil talent: Dan Mihai, Sânziana Popescu, Graziela Popescu, B.M. Dascălu, Gianina Cărbunaru, și alții. Dramaturgia nu e un gen mort la noi.

3. Se pot număra între realizările de seamă ale dramaturgiei și scenariile de film ale unor Răzvan Rădulescu, Cristian Puiu, Nae Caranfil, Răsvan Popescu, Călin Netzer, Cristian Mungiu, Marius Barna.

4. La fel, avem câteva excelente adaptări și scenarii dramatice ale unor scriitori subtili, consacrați în alte genuri.

5. Un lucru pozitiv este conlucrarea mai bună parcă a regizorilor cu autorii și actorii și implicarea unor dramaturgi în actul scenic.

În primii trei ani ai secolului a apărut și s-a consolidat Colocviul Național de Dramaturgie, organizat de Uniunea Scriitorilor, urmat de un an, de Atelierul internațional de traduceri. Au apărut revista „Drama” și Clubul Dramaturgilor pe lângă Uniunea Scriitorilor, toate sunt elemente foarte favorabile literaturii dramatice de la noi în care, cum se vede, Uniunii Scriitorilor îi revine un rol major. În ASB, cea mai activă secție este de departe cea de dramaturgie.

În orice caz, dramaturgul contemporan are de înfruntat încă multe dificultăți, dar, fiind un volintir, plecat la luptă din entuziasm nu are voie să se plângă.

ACTUL II

“Mizerabilii își fac de cap”

Poate ca în sfârșit dramaturgii vor putea face echipă cu ceilalți făcători de teatru, iar cronicarii vor abandona atitudinea incredibilă de ură la adresa unui gen care nu le-a făcut nimic rău.

O paranteză: De fapt chestiunea pacificării dramaturgi - critici stă și la îndemâna criticii literare care se rostește cu greu despre dramaturgie, lăsând totul pe seama criticii teatrale. Aceasta e formată arareori din profesioniști ai literaturii ca Mircea Ghițulescu, Doru Mareș, Dan C. Mihăilescu, Gabriela Hurezean, Adrian Mihalache care au și o operă proprie susceptibilă de a-i feri de complexe și frustrări. Puțini sunt de asemeni cei care, exercitând profesiunea de critic cu continuitate de ani de zile, au o experiență bogată și văd zeci de spectacole pe an, așa cum se și cuvine. Majoritari sunt simplii gazetari, reciclați de la rubricile de scandal și pierind adesea în neantul altor rubrici. Ei nu au în majoritate nici informația, nici cultura, nici competența de a se rosti despre textul dramatic și deseori nici despre spectacole. Este flagrant că mulți nu au citit textul spectacolului

dramatizate de către regizori sau directori executivi de teatre care doresc de obicei să încaseze bani (sau bani în plus peste cei cuveniți regiei). Aceste adaptări nu au nimic cu literatura dramatică, sunt niște făcături. Multe nu au la bază un text scris, ba se mai și “ajustează” replicile de la o reprezentare la alta. Ar fi o încercare grozavă să li se ceară împricinaților... textul în vederea publicării. Alte spectacole au doar câteva linii de dialog care sună absolut kitsch. Există și varianta colajului prin care unii reușesc să facă din zece texte geniale o eroare de gust. De fapt, e o nostalgie a montajelor literar-artistice.

4. Apariția adaptărilor neadecvate după opere nereprezentabile care au Savoare doar la lectura cu ochii. Oricum, vorba cu cartea de telefon pusă pe scenă rămâne o simplă butadă.

5. Boicotul traducătorilor care au interesul să se pună în scenă traducerile lor și nu piese originale. Cum unii sunt și critici/regizori/consilieri, ei au grijă să atace dramaturgia noastră ca să-și poată vinde marfa, uneori perimată. Ei sunt marii profitori ai tezei “dramaturgia română nu există”. Ar fi o naivitate să credem că propagarea acestei teze are un substrat estetic sau un simplu resentiment sau complex de inferioritate: nu, e vorba de interes material strict. Sigur că la teza cu pricina se raliază îndată și complexații ne-scrierii literaturii, cronicarii care, în cel mai bun caz, confundă cronică de teatru cu o dare de seamă sau un reportaj festiv.

6. Se poate imputa totuși și unui număr de dramaturgi rezerva față de implicarea în realizarea proiectelor teatrale, distanța față de scenă. Mai ales dintre dramaturgii ad-hoc,

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

la care se referă în cronică și nu pot discerne invenția dramatică de cea regizorală și scenografică, nici corecta sau incorecta distribuie etc. Mai mult: e fals să se creadă, de pildă, că absolvirea unei secții de teatrologie presupune măcar lectura integrală a lui Cehov. Pentru a nu mai vorbi de Mazilu, Sorrescu sau chiar Băieșu, ajunși niște necunoscuți pentru teatrologii din țara lor.

ACTUL III

“Criză teribilă, monșer”

Situația mai înfloritoare decât în deceniul precedent a literaturii dramatice autohtone nu este absolută. Nu cred că putem trece peste câteva fenomene îngrijorătoare sau care crează o imagine falsă asupra dramaturgiei noastre de azi:

1. Abandonarea uneltelor de către scriitorii talentați ca Răzvan Petrescu sau Alina Mungiu care, nejucați cu piesele lor de bază, au renunțat. Textele rămân însă incontestabil în patrimoniul literaturii române. La fel, cum spuneam, dispariția unor mari dramaturgi, din păcate înainte de a fi jucați la nivelul valorii lor.

2. Apariția unor autori, unii excelenți în alte genuri, care se apucă de teatru (de obicei dramatizându-și proza) fără nici un pic de înclinație și plecând de la procedee hiperuzate încât fac figură bizară. Ei produc volume de teatru fără valoare și nereprezentabile îngroșând artificial numărul autorilor nejucați și justificând uneori eticheta **nejucaabil** extinsă asupra teatrului românesc în genere.

3. Apariția unor așa-zise adaptări ale unor texte, uneori chiar unor texte dramatice gata

“amatori”. mulți n-au călcat în viața lor pe-o scenă, la o repetiție sau prin culise sau atelier. ba poate nici prin loje, și asta se vede flagrant în rezultatele lor. Nu mai vorbim aici de traduceri și adaptări pe care ar trebui să le realizeze dramaturgi consacrați. În nerealizarea acestui lucru, teatrele au vina lor, dar ce dramaturgi se implică din proprie inițiativă?

ACTUL IV

“Eu cu cine votez?”

Aceasta este de spus despre teatrul propriu-zis ca text dramatic în România anilor 2001-2004. Abia trecând de la textul propriu-zis la condițiile de afirmare ale dramaturgiei apar marile dificultăți și obstacole: banii puțini, corupția, deturnarea de fonduri, agențiile literare, adică lipsa lor, onorariile mici, sfidarea dreptului de autor, incultura și reaua voință a unor directori care caută succese facile, lipsa de adecvare la spiritul timpului a regizorilor, lipsa de cultură și suficiența unor actori și marginalizarea sistematică a altora care, fiind mai inteligenți, devin incomozi etc. Se reproșează dramaturgiei române o anumită lipsă de modernitate. E o afirmație care se poate argumenta, deși nici poezia sau romanul, dacă ar fi să facem “media națională” a producțiilor, nu se simt mai bine.

Totuși... Dacă lucrul acesta este adevărat, apoi nici viziunile regizorale, în covârșitoarea lor majoritate nu au nimic de-a face cu spiritul timpului nostru. De multe ori “actualitatea viziunii” se reduce la procedee care țin de vechea tehnică a șopârlei.

E remarcabil și îmbucurător totuși că

teatre din provincie mai ales, ba și grupuri de teatru studențești pornesc cu entuziasm la montarea unor texte contemporane autohtone. Că regizori relativ tineri vor să lucreze texte românești, că unii directori mizează pe ele explicit și construiesc evenimente în jurul lor. Fiind vorba de dramaturgi în viață, implicarea lor e necesară. A crede că o piesă și se joacă de la sine e o eroare.

E la fel de remarcabil, în sens negativ însă, ca Teatrele Naționale, nu fac mai mult pentru dramaturgia națională, ba nici cât teatrele particulare. Cu forța lor organizatorică, a Naționalelor, se poate face un eveniment dintr-un spectacol cu o piesă recentă românească și poate ca ar fi de dorit să se aleagă și una bună, nu texte despre care înșiși regizorii lor afirmă că sunt zero ca artă dramatică. De multe ori, pieselor românești li se oferă scena, dar cu bugete mici, regizori și actori din linia a doua.

Un alt fapt neplăcut este că, în timp ce teatrele noastre joacă multe piese contemporane străine, inclusiv din țările Est-Europene, reciproca nu e valabilă. Vina nu este numai a regizorilor și a directorilor de teatru, deși ea există. Și totuși... Dramaturgii noștri nu se pot aștepta să-i promoveze altcineva mai bine decât ar face-o ei înșiși. Deși cred că există piese românești imediat contemporane, din ultimii cinci ani, comparabile cu ale unor H. Boicev, Nicolici, S. Gyorgy, Kovacevici etc. ba chiar și cu ale unor Tancred Dorst sau Y. Reza, promovarea lor e nulă în afara țării.

Date fiind condițiile dureroase, obstacolele concrete în calea dramaturgiei, care au ocupat o bună parte din aceste rânduri, despre estetica teatrală nu mai putem vorbi decât în treacăt din păcate. Ce-ar fi de spus? În esență, o singură idee. Că dramaturgia noastră obține rezultate bune când mizează la subiecte și personaje mitologice (Evangheliștii, Oedip, Don Juan) sau istorice (Petru cel Mare, Buharin, Rudolf Hess, dar și Ștefan cel Mare cu trei piese noi despre el la comemorarea a 500 de ani), ca și când își asumă actualitatea (Războiul din Bosnia..., Povestea comunismului...). Că avem piese onirice și intertextuale îndeajuns de încheiate (*Hamlet in Love*, *Mașinăria Cehov*, a lui Matei Vișniec). Că există șansa de a miza pe coerență (*O batistă în Dunăre*) ca și, la fel de bine, fragmentarism (*Grup de orbi...* și *Teatrul descompus, Astăzi seară nu moare nimeni* de Olga-Delia Mateescu etc.). Că se poate apela la dramatizări după povestiri clasice sau basme (Dan Mișu și Radu Macrinici se ocupă în același timp de Borges și de prelucrări după *Ivan Turbincă*, *Povestea poveștilor chiar*). În fine, că hiper-realismul cel mai crud cade în fantastic la Caraman sau Macrinici.

Ca atare, ideea unică este următoarea: nu pot exista nici temă, nici tratare, nici personaj care să aibă un primat în fața altora, pentru care dramaturgii și apoi regizorii interesați să nu poată "vota". Doar "turmentarea" prin *partie-pris*-uri poate să creeze impresia lipsei de opțiune.

Dileme sau opoziții între sau ca realism-oniric, trecut-prezent, comedie-dramă se arată false. Teatrul valoros poate să apară din orice zonă tematică și prin orice abordare stilistică și, din fericire, dramaturgia noastră de azi o demonstrează prin texte care, indiferent de destinul lor scenic marcat de conjuncturi, sunt pagini prețioase de literatură română.

grișa gherghei

Dacă noi respirăm aici, literatura română, nu are cum să doarmă în altă parte. Această afirmație poate fi amendată, într-un fel, datorită faptului că noi ne întâlnim aici și cu scriitori români care dorm pe glob. Ei simt mai bine cum se învârt lucrurile și trebuie să fim atenți la experiența lor în acest domeniu. Pe scurt: "O mică glumă poate să dărâme o mare trufie". În ultimii ani, o parte din scriitorii mai vechi în calendare au trecut la autoclozare, fiind convinși că moartea nu bate de două ori la ușă și că Prefața stă la baza fenomenului literar. Cei tineri, când nu aduc vorba despre sex, își internează cuvintele în tot felul de ospicii ale pseudoprofundității. Și totuși realitatea nu-și face gânduri negre. Așteaptă la faptul divers. Când ficțiunea ia locul realității, *literatura* se scrie pe garduri și pe asfalt. Suntem pregătiți pentru asta? Literatura de sertar din timpul comunismului s-a dovedit, cu mici excepții, a fi o gogoriță. Majoritatea sertarelor erau pline cu șoricei complotiști și papiote cu ață pentru ținere de

Literatura română - unde ne aflăm?

apa politică, unii sar chiar în bazine proaspăt golite. În asemenea cazuri se recomandă o injecție lirică, un antifosfat suprarealist: Un șobolan prin iarbă fuge/ și zgomotul ce îl produce/ dă morților/ fior de nedescris. Nu-i de mirare că insul se ridică, se scutură și se înscrie în alt partid, cu bazin securizat. Dar să revenim la tema acestei întâlniri a scriitorilor români din întreaga lume: Unde ne aflăm? Eu zic că ne aflăm în 1989 și nicidecum în 2004. De ce? Pentru că încă ne mai aflăm în literatura română, depozitați în vrac, adică în grămezi neordonate, cu toptanul și mormanul. Nu se pune problema unei scări de marmură scumpă, pe care scriitorii să fie așezați după valoarea lor, era bună și una din lețuri de brad. Dacă se dădeau jos de pe picioaroange penitării de partid, aveam destul material să construim un codobelc de interior. Acest omagiu adus scriitorilor adevărați ne-ar fi arătat și unde ne aflăm. Au apărut, desigur, o mulțime de dicționare, unele dintre ele cu biobibliografii devastatoare, construite după cum au căzut cărțile de tarot, altele în convalescență după atâtea pleziruri. "Colega, ăla mai trăiește?" "Nu știu, dar scrie." Această scară de "incendiu", de care vorbeam mai sus, ar fi fost necesară

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

minte. Astăzi sertarele sunt sponsorizate de indiferență și postmodernism cu ochelari de soare la gleză. Poate, mă salvează, iar, gluma: Adevărul e că se fură, realitatea e că se bea. Nu am nimic cu nici un curent, cu nici o metodă de a face literatură, dacă există vreodată asemenea metodă, nu-i treaba mea să pun ouă în cuiburi străine, dar să trag cu praștia în cucuvele nu mă poate opri nimeni. Mă gândesc la fervoarea pe care o parte din scriitorii români au depus-o la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Oare edificarea unei democrații reale, nu originale, în România, nu necesită o mare pasiune? E doar o întrebare pentru o respirație artificială. Se zice că timpul eroului a trecut, acum avem nevoie de personajul instant care vorbește cu vecinul prin emisiunile de televiziune sau la tribunal. O, Doamne, discursul meu are o culoare cel puțin stranie, m-am lăsat furat de ocazie, am nevoie de o mulțime de culori complementare pentru a ajunge din nou la alb. Unii s-au ales, alții sunt în dârmonul breslei. E bine și acolo, numai că dârmonul acesta are și multe găuri elastice, au trecut prin el și oameni cu foarte multe calități, printre care și aceea de a nu fi scris nici o carte. Poate în viitor scriitorul nu va mai avea nevoie de cititori, ci de clienți, iar dezvoltarea Uniunii Scriitorilor într-un ritm accelerat, îi va permite scriitorului să-și găsească clienți în propria lui ogradă. Un mediu profesionalizat prin năzuință. Titlul de scriitor a ajuns un fel de trambulină pentru săritura cu rostogol, în

și pentru nevoia de a repune în circulație foarte mulți scriitori valoroși. Eu cred că literatura română nu-și poate permite să arunce la coș un Mihai Beniuc, ori un Eugen Jebeleanu, am cânta de pierzanie cu inimile sub săbii. Un savant poate pune în umbră un savant dinaintea sa; un poet nu face să fie uitat alt poet. O problemă destul de gravă stă în faptul că am ajuns la un fel de regionalizare culturală. Cărțile și revistele sunt aduse cu brațul aproape desnodat la renumitul chioșc al Muzeului. Mulți răsfoiesc în picioare revistele și țin cărțile în poziția de tragere a prețului. Singura soluție este abonamentul. Dacă ne gândim câte reviste apar în țară, unele dintre ele foarte bune, setea de lectură ar duce în mod sigur la deces prin subnutriție. În unele cazuri, decesul ar putea fi promovat direct prin pensie. Dar acest lucru este o poveste destul de veche și nu contează, unde ne aflăm? Oricum, scriitorul s-a obișnuit cu sărăcia și nu trebuie să-l îndulcim cu vorbe neputincioase. "În cursul următorilor cincizeci de ani, omul se va mișca pe mare și în mare, ocupând-o și exploatând-o exact ca pe o parte integrantă a planetei..." Atunci, da! Din această perspectivă orice juriu va fi corect, iar premiile se vor acorda în fiecare lună. Domnilor, ne aflăm la mare, la soare, cu toți colegii noștri risipiți prin lume alături, eu personal cred că vor veni și vremuri mai bune, atunci când vor veni.

Se poate vorbi despre o literatură dacă ea nu se citește?

Ileana Ursu

Voi încerca punând o altă întrebare să mă aproprie de răspunsul la tema întâlnirilor noastre: „Literatura română - Unde ne aflăm?” Înțelepții știu că într-o întrebare bine și chibzuit formulată se ascunde jumătate de răspuns. Deci mă întreb și vă întreb: Se poate vorbi despre o literatură dacă ea nu se citește?

Voi expune părera mea ca răspuns posibil la această întrebare. Trebuie îndeplinite două condiții: să avem ce să citim și, a doua condiție, să avem cine să citească.

Pentru a avea ce să citim trebuie făcută ordine generală în ceea ce se tipărește. Tot ce voi spune pe baza experienței mele din Serbia, dar mă îndoiesc că aici lucrurile ar fi altfel. Mulțimea crede că a fi scriitor este cel mai ușor lucru pe lume și de aceea și vorba: Într-o zi toți vor scrie poezie. Eu pun pariu că părintele, cu mai multă siguranță că se va îndeplini, poate să-și propună ca copilul lui va deveni președinte de țară decât că va deveni poet. Pentru ca să devii președinte este un proces cunoscut și realizabil pentru orice persoană „normal dezvoltată” ceea ce nu e cazul cu poetul.

În ultimul deceniu și jumătate de când, sub forma libertății de exprimare și posibilitatea de înregistrare, au răsărit, ca ciupercile după ploaie, case de editură particulare care, la înființare, ca motiv au avut profitul și nu literatura. La fel s-a pierdut și instituția referințelor literare care cătuși de puțin, a îngreunat apariția „lui nimic între coperte”. Acum, în baza statisticii se publică multe coperte, dar ce ne facem cu valoarea estetică, literară a conținutului. Și, cum o nefericire nu vine singură, se face vizibil că cine are ce (când e vorba de valoare literară) nu au cu ce (când e vorba de surse financiare) să publice. Casele de editură (care pe timpuri au fost autoritatea și sigla care garanta valoare literară) au ajuns la sapă de lemn și acum hora editorială o dictează sponsori care cu literatura au comun exact atât cât eu cu fizica atomică. Rezultatul vă este cunoscut: cărți fără valoare literară, tipărite pentru autor și iubita lui, care dăunează mai mult decât vrem noi să recunoaștem. Și cum și critica literară are trup și mânăncă, acestor scorneli literare mai adaugă pene, explicații în fraze întortochiate, le îngrașă și învește în celofanul cu tocă decorativă, astfel că se nasc eroi, genii, dar nu și opere.

Pentru cine se scrie această literatură?

Poate ea să atragă, să cultive și să mențină publicul cititor? Având în vedere situația economică de astăzi, acum ne bazăm pe cititorii cultivați între anii '60 și '80. Ei nu vor întinde mâna de două ori după astfel de cărți. După prima vor vedea că sunt trișați. Tinerii nu vor fi atrași să devină cititori pasionați. Și ce se întâmplă? Tiparele scad, bibliotecile sunt tot mai goale, librăriile deschid ușa și pentru bar de zi ca să intre cineva - măcar la un pahar de vorbă.

Adevărata literatură se strecoară ca un criminal, nevăzută. Apoi se înmulțesc premiile literare pentru că astfel se motivează tipăriturile și ele se împart la kilogram titlurilor a căror durată se măsoară cu viața fluturașilor de o zi.

Există excepții care vin să confirme această stare cancerigenă. Leacul este chirurgia. Malignitățile trebuie tăiate din rădăcină.

Despre această temă se poate vorbi și altfel: cum se prezintă literatura română și unde? Traducerile literare trebuie chibzuite și de ce nu „folosiți” scriitorii români care sunt bilingvi și care pot și vor să ajute. Sunt sigură că mai sănătos și mai eficient este să se traducă în limbi „mai mici” și cartea să ajungă la cititori decât să se publice în limba engleză sau franceză în mijlocul Bucureștiului și cartea să nu ajungă în mâna cititorului din Franța..

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

De la apariția ultimului roman la Editura Libertatea din Panciova, **Ulmii de la Răsărit** de Moisă Molcuț, au trecut 8 ani. În acest timp, au apărut nuvele, confesiuni, eseuri, însă nici un roman.

Există mai multe motive pentru o astfel de stare. Unele sunt de natură contextuală (războiul și labirintul politic, care a cutremurat spiritele, baza morală și materială, criza generală).

Alte motive sunt experimentele poetice intense și îndepărtarea de la narațiune.

O împrejurare fericită și încurajatoare este faptul că literatura, ca și celelalte arte, posedă o putere divină de a se regenera, reface, în forme și mai puternice.

Românii din Voivodina au o tradiție destoinică a romanului, ceea ce reprezintă un bun temel pentru învierea acestui gen.

Suntem martorii unei hiperproducții a

poeziei. În literatura noastră românească din Voivodina, nu există o orientare valorică justă; există o critică literară, și ea, în criză. E tot mai greu să crezi criticilor, de la care trebuie și ceva învățat, tot ceea ce cuprinde arta, știința, metafizica, istoria, sociologia, psihologia.

Autoconștiința teoretică a romanului despre relațiile sincretice cu celelalte arte și științe, precum și autoconștiința ficțiunii, drept construcție umană, creează condiții pentru reexaminarea formelor și conținuturilor vechi și pentru crearea unor noi baze în literatura actuală și cea viitoare.

Referitor la menținerea acestui gen, definitiv, nu există discuții. Însă, este foarte important în ce condiții și sub ce presiuni rezistă cuvântul literar adevărat.

În literatura română, doar acele romane care depășesc limitele dintre artă și viață, iar noi, deocamdată, nu le avem din anul 1996. Desigur că istoricii

Criza romanului la românii din Voivodina

Marioara Baba

literari vor avea obligația morală să cerceteze, să ilustreze și să comunice motivele care au dus aproape un deceniu, la o agonie generală care astăzi s-a transformat într-o dramă socială și națională, stagnare culturală, letargie.

Nuvele și povestiri scriu mai mulți scriitori de la noi, dar ele n-au fama romanului.

A scrie un roman înseamnă o confirmare a maturității de a intra în timp și în esența societății. El este natura mare a literaturii.

Marea noastră problemă se reflectă și în faptul că se citește foarte puțin, doar ceea ce apare la Belgrad și în Serbia. Și, aproape deloc ceea ce apare la București și în alte orașe românești. Cărți care ne aparțin doar prin intermediul unor cunoștințe. Poate că și despre aceasta trebuie discutat.

Am avut plăcutul privilegiu să particip la toate sesiunile întâlnirilor scriitorilor români de pretutindeni, care s-au urmat cu regularitate timp de mai bine de zece ani. Poate că cititorii mei își mai aduc aminte că prezența mea nu a fost una doar formală, ci am luat cuvântul, încercând să deslușesc sensul temelor puse în discuție și chiar să prevăd unele desfășurări ulterioare, după cum programul fixat încă de regretatul inițiator, Laurențiu Ulici, o sugera. Am și lăsat unele dovezi scrise, dincolo de unele consemnări și constatări de moment; am făcut însă și unele reflecții personale pe care le-am păstrat pentru mine, dar pe care, în anii ce au urmat, nu le-am pierdut din vedere.

Nu trebuie să le amintesc aici, dar o constatare indeneșabilă se impune cu certitudine: timpul și-a spus cuvântul - de la sesiune la sesiune, multe s-au mai schimbat, ba așa zice că numai localitatea care le-a găzduit a rămas aceeași, ca și valurile Pontului Euxin - dacă un element, așa de mișcător poate rămâne neschimbat. Deceniul care a trecut a însemnat o revoluționare a situației societății românești pe multe planuri, nu doar pe cel cultural, ci și pe cel politic, în ciuda faptului că aceeași formație politică se află și acum la putere, iar conservatorismul ei dezolează multe inteligențe, descurajează multe inițiative și, mai ales, închide multe speranțe, sugerând că au fost nesăbuite. Cu toate că nu s-ar fi crezut că o să fie astfel, întrunirile acestea, gândite după un proiect literar pur, s-au dovedit dependente într-un grad neașteptat de factorul politic, fie

De la o întâlnire la alta

alexandru george

căutau străinii și îl cultivau și încercau să-l facă și mai felice autohtonii este de fapt o zonă nefastă a lumii, ceva de care trebuie să te îndepărtezi, îndată ce ai puțința. Și asta într-un regim de libertate, în care democrația funcționează din ce în ce mai bine, așa cum nu s-a întâmplat niciodată în trecutul românesc. E vorba de altceva decât vechile deșărări, excepționale, doar ceva mai accentuate în zona cuprinsă în Imperiul austro-ungar. O categorie întreagă de tineri eminenti pleacă datorită credinței că nu e nimic de făcut, că nu-și pot cuceri propria țară, că nu pot ocupa locurile meritate, într-o formulă politică anchilozată, fără perspective, dar care a știut să-și asigure aprobarea sau indiferența straturilor de jos ale populației, de care ei se cred abisal despărțiți.

În trecut au fost scriitori sau publiciști care au căutat audiența internațională din motive diverse, decurgând din tematica lor interesând străinii (de la Dora d'Istria la Elena Văcărescu) sau din dorința de a se face cunoscuți în cercuri culturale mai largi, doar ele în stare să le aprecieze cum trebuie (Al. Macedonski,

mai înalte (deși însuși acest succes atestă o anume situație culturală a țării noastre). Numai că toți acești tineri aparțin mai rar profilului umanist și încă mai puțin unor posibili viitori scriitori, care se vede că nu pot trece decât cu mare dificultate bariera limbii, adică tocmai ceea ce e mai „specific“ mediului lor de baștină. Iar eventualitatea ca aceștia, dacă sunt îmboldiți de nu știu ce vocație, să scrie în românește literatură aflându-se la Paris, în Spania, SUA, pentru altceva decât culesul căpșunilor, e aproape exclusă.

În privința aceasta s-a putut constata (fenomenul fiind semnalat de mai toți vorbitorii veniți de acolo la Neptun) că o sumă întreagă de scriitori locuind în Israel, dar scăpați (nu am alt cuvânt) din România au continuat să scrie în românește, ba unii și-au demonstrat această aptitudine sau voință abia după câțva timp. Rămâne de văzut câți din seria nesfârșită de tineri titrați, care, mai recent, au plecat de voie bună și fără dificultăți din România, vor face și ei precum confrății lor de dincolo de Mediterana.

Emigrația, ca fenomen de masă, afectând clasa intelectuală, mai ales pe tineri, este un fenomen nou în cultura și istoria noastră și are cauze profund politice. Tineretul cel mai conștient trăiește (pe drept sau nu) un sentiment de frustrare prin faptul că și-a văzut confiscată „Revoluția“, în care crezuseră cu naivitate, de către o clică conservatoare, blocată în mentalitatea comunistă asigurată majorității electorale prin specularea prostiei „de jos“, spre marele ei profit, consecutiv acapărării tuturor pârghiilor statului. Mentalitatea totalitară stăpânește la toate nivelele statului, atenuată sau împletită cu cea paternalistă mai veche.

Rămâne de văzut cum vor evolua lucrurile și dacă în generațiile următoare ne vom mândri cu cei pe care „i-am dat“ francezilor, americanilor sau englezilor, dar care, ca și în cazul marilor artiști din trecut, constituie o dovadă că mediul românesc a fost pentru unele spirite strălucite unul neprielnic sau chiar ostil. Gloria este mai ales a indivizilor excepționali - situație ambiguă pentru că tocmai ea semnalează reversul unor izbânzi dobândite realmente, dar nu pe teren autohton.

Pentru aceasta ar trebui să redefinim „cultura“ de care se vorbește atâtă mai ales în mediile celor care așa-zicând „o fac“ și care este și ea un fenomen politic sau poate numai unul împletit strâns cu acesta. Ea nu e decât, într-o interpretare neghioabă, un sac plin cu produse „de valoare“ pe care le oferim străinătății și pe care ar trebui să le și „desfacem“ cu profit.

... Și aici nu e vorba doar de o sechelă a comunismului sau a regimurilor dictatoriale sau tiranice de mai înainte, ci de o realitate profundă pe care nu o putem explica și soluționa prin excluderi sau ignorare.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

substituindu-se politiciii oficiale a statului, fie încercând să-i ajute eforturile sau să-i umple golurile. În linii mari, ele au dezvoltat astfel gravele erori și lacune ale strategiei noastre externe, încât prezența unor asistenți din partea acestor oficii s-a simțit absolut necesară, căci lor li se adresau reproșurile, jelanurile și îndemnulurile. Pentru că toate, chiar și răspunsurile, se întorceau la probleme: nu sunt bani, suntem depășiți de dificultățile de ordin material, ce am putea face e să schimbăm cât mai grabnic nefericita politică pe care am moștenit-o din vremea comunismului. Și așa mai departe, dar nu chiar foarte.

(Numai că de atunci s-a văzut că tocmai asta e lucrul cel mai greu de schimbat: el s-a redus ori s-a nuanțat întrucâtva atenuându-se efectele grotești, când Mitrea Cocor de M. Sadoveanu se înălța la recunoașterea internațională, iar Desculț al lui Zaharia Stancu străbătea la pas sau în viteză continentele, uneori trecând și peste oceane.)

Și sesiunea de anul acesta a fost, dacă nu dominantă, în tot cazul pătrunsă de o temă politică. Pentru că însuși conceptul de exil, apoi constatarea prezențelor românești sub forma unor scriitori de limbă română sunt niște probleme politice, prin care se explică realități necunoscute și care impun unele concluzii - dacă soluții sunt mai greu de aflat. Căci există un fenomen constatabil, de forța evidenței: emigrația recentă, post-decembristă, un fenomen care cuprinde multe. Desigur că e vorba, prin excepție, și de unele „reîntregiri de familii“, factorul material, adică mizeria din țară, ar fi un altul, ca și perspectivele de îmbogățire, de trai mai îmbelșugat sau mult mai asigurat. Dar există și ceva mult mai grav: o emigrație a tinerilor, întemeiată pe ideea că pământul, pe care mai acum o sută de ani îl

Panait Istrate). Alții, în fine, au scris numai într-o anume limbă străină, deoarece aceasta era adevărata lor limbă de cultură (Ștefan Lupășcu, Matyla C. Ghyka, mons. Vladimir Ghyka).

Plecarea din țară unde se formaseră avea și ea rațiunile ei, căci, în ciuda unor persecuții, B. Fundoianu a declarat la plecare că a făcut-o pentru că i se urase în România cu sentimentul propriei sale superiorități. Dar alții au fost literalmente proiectați în străinătate de explozia pe care a trebuit s-o suporte societatea românească o dată cu apropierea noului Război Mondial, apoi cu instaurarea unor regimuri din ce în ce mai accentuat tiranice, culminând cu cel comunist Ștefan Baciu a început să scrie în alte idiomuri, fără a părăsi pe cel matern; același lucru s-a întâmplat cu Mircea Eliade, Ai sau G. Ciorănescu, dar nu și cu Emil Cioran sau Eugen Ionescu, la care lunga existență literară, începută cu mare precocitate în țară, în românește, a fost dublată și apoi acoperită de manifestările diverse în franțuzește, pentru care a trebuit să facă un dramatic efort de „uitare“ a ceea ce deprinseseră acasă, abia păstrat în convorbirile de familie și cu unii prieteni, compatrioți. Orientarea lor politică nu a fost un factor determinant, mai curând a fost vorba de vocația lor primordială, poezii continuând să scrie mai cu seamă în românește (Aron Cotruș, Horia Stamatu) în timp ce un Vintilă Horia a folosit în proză și eseistică franceza, apoi spaniola. (Nu mai vorbesc de cei care și-au schimbat complet orientarea în raport cu ceea ce scriseseră în țară: Dan Petrașincu.)

Acuma, adică de la o sesiune de întâlniri scriitoricești la alta, se descifrează cu totul altceva. E vorba de hotărârea fermă, bine concertată, de a părăsi țara în momentul când își termină studiile, când obțin calificările cele

vasile țărățeanu

Restrângerea literaturii române

Suntem la cea de-a V-a ediție a întâlnirilor noastre. Și trebuie să spunem că fericita idee a mult regretatului nostru președinte Laurențiu Ulici - de a ne aduna sub auspiciile prestigioasei instituții culturale, Uniunea Scriitorilor din România, din care facem cu toții parte, beneficiază dintru început, încă n-a dat roadele pe care le-am așteptat și încă le mai așteptăm. Pentru că nu toate ideile care au fost lansate atunci la început sau pe parcursul edițiilor anterioare au slobozit rădăcini. Pentru că fiind cu toții lucrători întru și pentru dezvoltarea literelor române - mai mult sau mai puțin talentați, oriunde am fi stabiliți cu domiciliul - aici, acasă în România sau peste hotarele ei actuale, încă n-am devenit, mai bine zis, încă nu funcționăm ca un organism viu, puternic, sănătos, care trăiește cu toate fibrele, celulele sale ca un adevărat organism viabil, care simte și reacționează prompt la tot ce se întâmplă cu noi și în jurul nostru, cu capetele noastre periferice.

Vrem sau nu vrem noi, dar inima sau capul nostru se află la București având o adresă precisă: Calea Victoriei nr. 115, de unde încă - o spunem cu părere de rău - nu se iau toate măsurile de protecție necesare în cazul când apar primejdiile care pun în pericol existența noastră ca atare de organism receptiv nu numai de propriile noastre dureri, ci și ale lumii din jurul nostru.

Acestea fiind spuse, dragi prieteni, vreau totodată să-mi expun regretul că n-am avut posibilitatea să asist la lucrările ședinței de ieri ca să nu repet niște adevăruri pe care poate că vi le-a spus deja distinsul nostru confrate, profesorul universitar, academicianul Grigore Bostan, care urmărește cu deosebită atenție cum se dezvoltă procesul literar din Bucovina.

Deci, unde ne aflăm noi, cei de aici sau de dincolo, care nu credem că suntem sau chiar reprezentăm cu adevărat literatura română contemporană?

Clar că fiecare dintre noi, luat aparte - în măsura talentului și a puterii de muncă - se află acolo unde a ajuns grație nu numai a proniei cerești, înzestrării sale, ci și conjuncturii, circumstanțelor de tot felul care-i asigură sau nu succesul public, un loc în timpul și spațiul nostru literar.

Aici nu putem schimba mai nimic. Nu putem să ne împrumutăm unul altuia din talentul ce-l avem sau nu-l avem în măsura dorită.

Riscul e doar pe cont propriu. La Judecata de Apoi a cititorilor de azi și de mâine, fiecare se prezintă de unul singur. Ca individ. Ca personalitate. Ca univers.

Dar întrebarea care-i înscrisă pe frontispiciul întâlnirii noastre nu e „Unde se află scriitorii români?”, ci „Unde se află literatura română?”.

În cazul acesta, întrebarea din genericul

întâlnirii capătă alte conotații: adică unde ne găsim noi cu toții, luați la un loc, ca un tot întreg, ca un organism, lucru greu de realizat în condițiile actuale ca ființă vie, ca entitate - literatura română pe scara valorilor spiritualității universale în comparație cu alte literaturi mici ale lumii - literatura franceză, literatura germană, literatura spaniolă, literatura rusă, literatura italiană, literatura poloneză etc.

Nu mai ușor ne-ar fi să găsim răspunsul dacă am încerca să descoperim locul unde ne aflăm pe drumul dintre noi și cititorii noștri, atâția câți sunt ei, dacă știm că tirajele unor cărți sunt de câteva sute de exemplare. Or, literatura română înseamnă nu numai vârfurile de lance ale ei, ci și așa-zisa „caracudă” prezentă și-n timpurile eminesciene.

Nordul Bucovinei nu se află, după cum mai cred încă unii, în Republica Moldova, ci în Ucraina. Adică în r-un stat ai cărui politicieni promovează o politică ultranaționalistă, antieuropeană, de asimilare a

Sunt complet de acord cu Arcadie Suveanu, care condamnă catalogarea noastră după criterii inferioare - literatură basarabeană, literatura bucovineană literatura exilului românesc etc. Oare prin împărțirea aceasta nu devenim noi înșine din propria noastră voință, victimele unei politici - vai! - discriminatorii, de împărțire a noastră după alte criterii decât valorice: politice, geopolitice, editoriale, teritoriale, care n-ar trebui să tragă la cântar mai mult decât faptul ca atare al ființării noastre.

În cazul acesta, dați-mi voie să afirm ur lucrul îndeobște cunoscut, dar de ce nu l-am repeta încă o dată, ca pe un mare adevăr. Ca literatură română putem exista putem fi în locul pe care-l dorim, doar împreună, doar fiind solidari în calitatea noastră de purtători, de vorbitori ai aceleiași limbi. Și de creatori de spiritualitate românească. Putem fi dezbrinați ca persoane, deși nici lucrul acesta nu-i de dorit. Chiar dacă, în cazul acesta, al afirmării, nu e chiar obligatoriu să ne dușmănim, certăm, curtăm la poarta Olimpului sau la poalele Parnasului ca la ușa cortului. Precum nu e obligatoriu nici să ne cerem unii altora permisiunea de a ne iubi. Or, noi nu cerem, nici nu cerșim iubirea nimănu-i, deși n-ar trebui să uităm nici pentru o clipă vorba românească, creștină, că, acolo

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

minorităților, într-un stat în care, pe frontispiciul unor publicații scrie: „Ucraina - pentru ucrainieni”, unde deasupra străzii centrale a Cernăuțului - veche vatră de cultură și civilizație românească - a fost afișată o pancartă pe care scrie: „Limba de stat în Ucraina e limba ucraineană”.

Ce să facă bietul scriitor român din Cernăuți? Să se închidă în turnul său de fildeş, al creației pure, sau să-și lase uneori la o parte uneltele și să urce pe baricadele luptei pentru limba română în străvechile ei teritorii? Putem sta noi, oare, indiferenți, când dintre obiectele care se predau în școlile noastre naționale dispăre obiectul „Literatură română”, care pe noi, ca scriitori, trebuie să ne intereseze cel mai mult? Or, în locul literaturii române, acum în școlile noastre, la indicația autorităților ucrainene se predă un curs integrat de literatură română și universală. Mai mult chiar, din programul de studiu a scăzut numărul de ore consacrate predării acestui obiect.

Deci, iată cum se restrânge aria de răspândire a literaturii române prin locurile unde înflorea odinioară! Iată cum dispăre ea din fostele ei teritorii, pe care acum le pierde irecuperabil. Dacă aceste teritorii au fost pierdute din punct de vedere politic, statal, e neapărat nevoie oare să le pierdem și din punct de vedere spiritual? Să-i pierdem și pe oamenii de acolo, pe cititorii dumneavoastră, scriitorii din țară și pe cei din afara ei.

Vrem să câștigăm Europa, Occidentul, adică să câștigăm alte zone în același timp pierzându-le pe acelea, tot europene, care dintotdeauna au fost ale noastre. Oare nu prea scump plătim și nu prea mare este prețul ce ni-l impunem noi singuri, dezorientați și dezechilibrați?

unde nu-i iubire nu e nimic.

Și apoi noi ne vom afla întotdeauna în unul și același loc, drag nouă tuturor, care se numește Limba Română. Și Ea (vorba lui Nichita Stănescu) este Patria noastră!

Va mai exista această Patrie pentru unii dintre noi? Cât va mai rezista ea? Aici, în țară și în afara ei. Cum va fi ea aici, acasă, unde, de asemenea, o pasc anumite primejdiile?

Și, pe deasupra, cum să-i lecuim rănilor sângerânde din Basarabia, din nordul Bucovinei, din Maramureșul istoric, din Sudul Basarabiei și din alte zone înstrăinate?

Dar cum să mai trăiască limba română, inclusiv literatura română când se restrânge zi de zi aria de funcționare a ei? Când, în nici o din librărie din Cernăuți, nu veți găsi o carte în limba română? Când nici o revistă literară din România, din Republica Moldova sau din alte părți nu poate fi procurată la Cernăuți? Bine că redacțiile unor reviste bucureștene - „România literară”, „Contemporanul”, „Luceafărul” au urmat exemplul „Convorbirilor literare” și trimit scriitorilor bucovineni câteva exemplare din numerele lor. Dar ce să facă profesorii de literatură, învățătorii, reprezentanții intelectualității românești din aceste teritorii?

Acestea fiind spuse, cred că răspunsul la întrebarea ce ne frământă - Unde se află literatura română? - trebuie să-l dea și lucrătorii unor instituții ale statului român, cum sunt, de exemplu, Ministerul Culturii și Cultelor, Ministerul Educației și Științei, Departamentul Românilor de Pretutindeni, Institutul Cultural Român etc. Oare nu e cazul să fie întrebate și ele?

A interfera înseamnă și întâlnire, și încrucișare sau combinare a două sau mai multe fenomene din surse deosebite - vom ține în focarul atenției noastre de elaborare doar unele aspecte și rubrica „Paralel” din „Lumina”. Aceasta pentru că „Lumina” este totuși o revistă de literatură, artă și cultură în care dimensiunile interferențelor sunt mult mai vaste și pronunțate, iar raportului dintre „Noi (cei de acolo)” și ceilalți” ar putea să se confere și semnificația de întrepătrundere nu numai din zona autohtonă a multiculturalității cum este Voivodina sau Serbia, ci și din una europeană. Făceam aceasta pentru că rubrica „Paralel” este întocmai concepută în spiritul dezideratului de a interfera, împotriva închistării și uniformizării. Tocmai de aceea, începând cu primul număr al revistei pe anul 2004 - rubrica poartă denumirea de rubrica cu punctul pe „i”.

Marele Lucian Blaga în **Ființa istorică** scria: „cu vecinii noștri împreună - pe un pământ de cumpănă”. Spunea aceasta probabil pentru că nouă ni s-a dat să fiim în Balcani, la interferența dintre Occident și Orient, care s-ar putea dovedi un „rezervor de vitalitate a Europei” după cum afirma Cioran, dar aceasta presupune nu o comunicare într-un sens unic, ci democratizare și dialog reciproc, deci în două sensuri, între minoritate și majoritate, dar și sprijin deplin libertății identitare.

Să nu uităm că tocmai în perioada despre care vorbim, euforia naționalistă cu toată energia ei negativă a doborât în mod rușinos simbolul Asociației Scriitorilor din Voivodina care pulsa în cinci limbi, atacând astfel ființa sărmană și nenorocită a scriitorului care, spre deosebire de alte înțelepturi și domenii ale vieții, a căutat să-și manifeste spiritul de rezistență prin literatură, chiar și în sărăcie, mizerie, năpastă și nenorocire care s-au abătut peste capul tuturor.

Este un miracol cum am reușit să facem să apară „Lumina” în această perioadă (în care nu s-a primit aproape nici un sprijin de la stat) și chiar să aibă performanțe, evident mai mult respectate peste hotare, și să devină o revistă de referință. Dar să nu uităm de faptul că, în lipsa unei strategii culturale, nici statutul și poziția materială a altor reviste de această factură din Voivodina încă nu este soluționată. Justificăm această constatare cu un alt exemplu. În 2003, la Editura Arka din Smederevo a apărut o antologie **Svetlosti znacenja (Semnificațiile luminii)** vol. I-II (1128 p.) și încă unsprezece volume-antologii care vizează interesul pentru „literaturile minoritare” din Serbia și Muntenegru, proiect care a fost realizat fără nici-o lețeaie din partea instituțiilor competente din provincie, republică sau federație.

Trebuia și trebuie să treacă vremea pentru ca să înțelegem că în zadar căutăm ieșirea din tunel, dacă labirintul nu este în afara omului.

Noi românii am mai învățat câte ceva de la Eminescu care în **Fragmentarium** demonstrează că „libertatea este facultatea de a dispune, după inspirația propriei noastre judecăți, de puterile noastre intelectuale” și că „mărginirea libertății ar putea fi paguba ce i-o putem aduce altuia”, dar și nouă. Dar, parcă aici, Eminescu discută și despre concepțiile vitrege de mahala ale unor „democrați noi parveniți” care se înverșunează să determine sau, mai bine zis, să definitiveze chiar și soarta unei noastre instituții adevărate după Biserica, a Casei de Presă și Editură „Libertatea” din Panciova cu toată tradiția ei de invidiat în lume. Iată șansa pentru ca într-un biet mandat cineva „dintre ai noștri” să ne mai știrbească din drepturile pe care le avem, să ne mai ruineze instituțiile și nivelul minoritar, într-o vreme de invidiat, pentru că alții, „diplomatic”, evită să se expună în primele rânduri.

Iată de ce concepția revistei „Lumina” a fost și este căutarea și alegerea proprie a ceea ce suntem, a identității, conștiinței, a (re)cunoașterii de sine, dar și a interferențelor ca stil de întrepătrundere într-o zonă multiculturală, voivodineană sau europeană.

Să vedem, cum s-a produs acel deziderat de la început, despre care am crezut că este de dorit să se întâmple.

În perioada 1995-2003, „Lumina” a publicat la rubrica „Paralel”, dar și în cadrul altor rubrici în cele 36 de volume (55 de numere) apărute, peste 550 de unități bibliografice de traduceri din sau în 15 limbi. În limbajul statistic aceasta înseamnă aproape 16 unități sau contribuții în fiecare volum în sensul

Noi (cei de acolo) și ceilalți

ioan baba

despre care vorbim, cu excepția cercetărilor comparative, a contribuțiilor științifice și eseistice sau a interferențelor artistice. În majoritatea cazurilor au fost acestea traduceri din limba sârbă în limba română, dar și din limba română, engleză, germană, franceză, portugheză, italiană, macedoneană, slovacă, neogreacă, spaniolă, latină, rusă, poloneză, croată. De regulă s-a procedat la publicarea poeziei în două ipostaze, dar există cazuri când interferența paralelă s-a manifestat în trei sau patru ipostaze. Cu spațiul re/prezentativ disponibil, dar divers și de o interdependentă specifică, revista „Lumina” s-a dovedit a fi un canal distributiv pentru mulți autori. În convingerea că toate cele sunt expresia unei tendințe de comunicare mai pronunțată în vremea implicărilor tranziționale, asemenea investigații contribuie și la îmbogățirea culturii care acceptă o altă operă în limba proprie, dar și invers.

Vom face abstracție de o intenție atocuprinzătoare și de ierarhizare a numelor de autori și de traducători și vom constata doar că, în bună parte, aparțin literaturii sârbe, române sau literaturilor europene în care sensul cea mai bună trimitere o fac limbile în sau din care s-au efectuat traduceri. Trebuie să nu întârziem să constatăm cu regret că majoritatea scriitorilor noștri români nu percep nevoia și însemnătatea de a se interfera și că în

unele titluri din ediția bibliofilă, precum sunt „Cerul din pahar” de Vasile/Vasko Popa (2002), și „Florilegiu basarabean” de Ioan Baba (2002), „Oase plângând” de Nichita Stănescu (2003) - atunci ne-am putea aminti de ceea ce spunea într-un interviu din 1991 regretatul poet și academician Marin Sorescu: „Cunosc de mulți ani literatura română care s-a scris în Iugoslavia. Am păreri foarte bune despre cei care o fac și pe care îi consider pe deplin integrați în spiritul modern al literaturii române, și care pot să apară fără nici un complex în editurile din România și să concureze scriitorii care scriu în granițele țării. Misiunea este aproape mult mai grea pentru că se face aceasta în mijlocul altor culturi, sunteți ambasadorii spiritualității, faceți oficiul de popularizare a literaturii țării respective în România și în ce privește raportul acesta romano-iugoslav, totul a funcționat perfect, literaturile beneficiind de acești minunați ambasadori - scriitorii” (Ioan Baba, **Mărturisiri, Confluente**, Editura Ando Tours, Timișoara & Editura SLA „Tibiscus” Uzdin, Timișoara 1997, p. 112-119). După o prezentare a scriitorilor noștri români contemporani la Asociația

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

viroaga în care am fost aduși prin soartă sau destin, nu dispunem de traducători avizați „interni” pentru adevărata dimensiune a interferențelor europene sau în limbile de circulație mondială, decât dacă nu facem aceasta prin intermediul celei de-a treia limbi mediatore.

În sensul în care vorbim, procedeul revistei este un proces deschis, dar fără îndoială înclinăm a crede că este vorba despre un model de multiculturalitate și interculturalitate, respectiv de interferență, întrepătrundere și deschidere. În acest model, aspectul valoric al altuia este respectat ca atare în original, dar și prin actul de traducere, fiind prezentat cititorului în paralel. Iar când paginile revistei sunt acomodate tendințelor moderne, postmoderne - revista poate deveni un letopisec al vibrațiilor noastre spirituale, al conștiinței și al vremii în care trăim. Suntem în mileniul trei în care fiecare copil - elev sau student - scrie și citește în cel puțin trei-patru limbi. Maniera aceasta a început deja să fie utilizată și de alte reviste precum „modelul editorial *Lumina*” a început să fie exploatat și în realizarea unor proiecte editoriale.

Pe aceeași traiectorie a noilor dimensiuni și a actelor socio-culturale de valoare se înscriu și „Atelierele Artistice Alternative” sau Colocviile Internaționale *LUMINA* - „Eminescu e în noi” (2000), „Sud-Estul Europei - punți spirituale” și „Mărturisiri, Evocări, Amintiri” - despre Vasko Popa (2002), „Poarta lui Nichita între două țări de cititori” (2003), Ion Miloș (cu S.L.R.), numerele tematice sau speciale despre Mihai Eminescu (1999/2000), Vasko Popa (2002), „Lumina & Viața Basarabiei” (2002), Nichita Stănescu (2003)... Dacă vom aminti măcar unele titluri de carte din „Colecția Lumina” fără a mai aminti de ecurile de care s-au bucurat, precum - „Fierarii”, comedie (1998) și „Coaforul cântăreței chele”, trei comedii de Milos Nikolic (2002), „Tocak za mucenje/Roata supliciuului”, poezii în ipostază bilingvă de Stevan Raickovic (1998), „Păzitor de adevăr” (2000) și „Vreme zatvora” („Timpul detenției”) aforisme de Mica M. Tumaric (2001), „Paradoksticki dvostihovi” („Distihuri paradoxiste” în versiune sârbească) de Florentin Smarandache (2000), „Nocna slika/Imagine nocturnă”, carte de poezii în ipostază bilingvă de Milan Nenadic (2001) sau

Scriitorilor din Serbia, renumitul cotidian „Politika” din Belgrad, în articolul „Ambasadorii culturali” semnat de Z. Radisavljevic („Politika”, A. XCV, nr. 30337, 7 aprilie 1998, p. 27) nu va întârzia să constate că în acea punte spirituală care există între România și Serbia „scriitorii care trăiesc în Iugoslavia, dar care scriu în limba română, sunt în adevăratul sens al cuvântului «ambasadorii culturali»”.

S-a mai spus că o minoritate nu poate rezista și exista decât prin cultură, dar să fortificăm o teză a lui Laplatine - avantajul este că minoritarul nu este *mărginit la o singură cultură*. Fiindcă „a poseda mai multe culturi nu înseamnă să-ți pierzi identitatea, ci din contră, s-o întărești - sublinia scriitorul și traducătorul nostru Ion Miloș la colocviul minorităților europene „La mine acasă”, organizat de Uniunea Scriitorilor din România (Neptun, 2001, vezi și eseul lui Ion Miloș „Manjinska ili vecinska kultura”, tradus în limba sârbă de Ioan Baba, revista „Sveske”, Panciova, nr. 59-61/2001, p. 120-121) și îndrăzne să spună că „ești mai bun român, sârb, suedez, ungur, francez etc., dacă nu ești numai român, sârb, suedez, ungur, sau francez”.

Întrebarea este dacă vom apuca să trăim momentul când literatura și literaturile minorităților din Voivodina vor fi altcum acceptate și valorificate, în cadrul unui sistem sau model de interferențe și traduceri, respectiv de întrepătrundere multiculturală - în două sau mai multe sensuri, nu numai într-un sens - rămâne de văzut. În caz că vom reuși să brodăm și să facem un chilim împodobit cu nuanța și coloratura specifică a fiecăruia - atunci cu siguranță vom avea senzația că un asemenea chilim internațional - pentru noi, dar și pentru Europa, ar însemna și interferență, și interculturalitate, și multiculturalitate și că noi toți din spațiul Panoniei cu o astfel de izbândă artistică vom fi la *acasa noastră și-ntr-un cuvânt gândit de altul*, să-l parafrazăm pe Nichita Stănescu, și vom intra cinstiți și fără prejudecăți în fiecare casă. Fiindcă, cu operele lor de vârf publicate în Voivodina sau la editurile din România, unii dintre poezii și eseistii noștri s-au eliberat deja de complexul inferiorității. Faptul îl cunoaștem noi (cei de acolo) și ar fi cu prisosință europeană să-l rețină și ceilalți ca pe un semn de *COABITARE* dintr-un distih paradoxist - *În ceruri cu Dumnezeu/ Pe pământ și cu vecinul*.

andrei brezianu

Literatura română: unde ne aflăm - Trei puncte de vedere -

Intrebarea noastră nu este retorică. Este întrebarea călătorului care își consultă busola preocupat de direcția de mers - de cele mai multe ori la o răscruce - acolo unde limpezirea privirii, clarviziunea - sunt convenite și necesare. Îmi propun să sugerez în acest sens, trei coordonate de orientare. *Unde ne aflăm* în raport cu societatea, cu marii agenți sociali care imprimă direcție lucrurilor relevante în rosturile cetății. *Unde ne aflăm* în raport cu publicul momentului „Evl Media“, în formula fericit pusă în circulație de Bogdan Ghiu. Și, nu în ultimul rând, *unde ne aflăm* față cu substanța tradiției literare românești, la un moment de evidentă tranziție, marcat de voințe trăgând, ca la o răspântie, în mai multe direcții: voința unora de a reveni, cu memoria, cu amintirile, asupra trecutului; voința altora de a capitaliza pe iconoclast, fractură și ruptură mai mult sau mai puțin radicală cu vechiul.

Recent, același Bogdan Ghiu mărturisea o mai veche idee a sa de a scrie pe o temă șocantă: „O iluzie, literatura română“. Iluzie în contextul criticului fiind un concept preluat din sociologia lui Pierre Bourdieu, și anume „convingerea marilor agenți sociali cum că un anumit joc de societate - de exemplu «literatura», dar și, până la un punct, «democrația» - merită jucat; un joc cu pondere, cu o miză importantă, în care rentează să investești“.

Întrebarea criticului era: mai reprezintă azi literatura română (pentru scriitorii în primul rând), un joc cu o miză de natură să atragă convingerea „jucătorilor“ și să le întreprină „iluzia“ necesității lor sociale? Sau, altfel spus: mai produce literatura română capital simbolic - relevant din punct de vedere social, un „joc“ vital în măsură a susține „iluzia“ propriei mize - istorică și existențială?

Articolul se intitula „Noua literatură română“ și, pornind de la evocarea acestor premise pesimiste, criticul mărturisea că, de curând, trecuse de la pesimism la optimism, renunțând la ideea de a scrie despre acea „illușio“. Pornind de la recentul Târg Bookarest, autorul saluta apariția generației noi, reprezentată prin recentul „desant“ Polirom, un semn că, până la urmă, tranziția - aici desigur, pe tărâmul literelor - dă semne de încheiere.

Pornind de la același târg de carte, Andrei Pleșu împărtășea, din alte puncte de vedere, o viziune mai puțin optimistă: „Bookarest“ - scria el - unul din cele mai slabe din punctul de vedere al vânzărilor, cartea fiind grevată acum de cunoscutul TVA de 9% și de alte piedici social-economice. Pleșu deplângea în altă pronunțare a sa („Globalizarea manelelor“) „scleroza vieții interioare“, în rândul unor pături tot mai largi de virtuali cititori alienați treptat de la sursele scrisului frumos și prinși tot mai mult în uriașul năvod al unei culturi inspirate de modele dinamice de import și

vehiculată în bombardament continuu prin film, televiziune, presă și mass-media.

Dacă față cu societatea, dominată în clipa actuală de principiul rentabilității, de prioritatea profitului și de „idolii pieții“, literatura română se află în situația de a deveni, oricât de optimiști am fi, o enclavă asediată a cărei relevanță este mărginită - din punctul de vedere al publicului, literele românești sunt confruntate cu prioritățile culturii de amuzament, o cultură a violenței și licențiozității de cel mai larg consum, acel „consum libidinal recreativ de masă“, despre care vorbea nu demult romancierul francez Michel Houellebecq.

Al treilea reper privește întrebarea unde ne aflăm față cu substanța tradiției literare românești de până acum. Nu este vorba de o tranziție oarecare, ci de una ale cărei trăsături distinctive au darul să invite la reflecție. Acestea o singularizează ca o desfășurare aparte în peisajul literaturii române, observată prin prismă diacronică ca factor de cultură.

O cultură care, spre deosebire de altele, a cunoscut, în două sau trei rânduri, schimbări abrupte, repudieri ale vechiului însoțite de cezuri cu efect major asupra lumii literelor. Firește că trecerea de la o etapă la

- toate determinate politic.

Trecerea de la cultura literară de „grece“, de după prăbușirea slavonismului cultural, la înfiriparea racordului cu cultura literară franceză, cu alte cuvinte momentul pașoptist și grabnica „europenizare“ reprezintă un prim reper comparabil. „Răpejunea cu care s-a stins acel trecut este judecata cea mai înfricoșătoare a acelui trecut“ scria, pe la 1850, în „Zimbrul“ Alecu Russo. Dar oricât de brutală și rapidă la diversele nivele ale socialului, acea reformă radicală „a ocârmuirii, pravielor și năravurilor“ (la care râvnise Dinicu Golescu) nu a condus atunci la ostracizarea în bloc a predecesorilor.

Istoria însăși este redescoperită, relansată, iar literatura de până atunci, aflată la o unică răspântie nu se sfiește să-și proiecteze, într-un del de „ressourcement“ platformele de idei prin publicații cu titluri precum „Dacia literară“, „Magazin istoric pentru Dacia“, „Traian“ sau „Columna lui Traian“... Nu sunt ocărăți înaintașii, Văcăreștii, Cârlova, Conachi, Donici, Sihleanu, Mumuleanu, astfel de nume fiind onorate cu un prinos în *Epigonii* lui Eminescu. Nu sunt „moderne“, dar totuși în mod paradoxal, deschizătoare de modernitate și

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

alta în istoria mai tuturor culturilor lumii se însoțește inevitabil de un război între generații, între școli și stiluri. „La querelle des anciens et des modernes“ în cultura franceză și „The battle of the books“, surprinsă cu vervă de Jonathan Swift, sunt numai două dintre exemplele clasice care vin în minte în acest sens. Bătălia pentru „Hernani“ și revoluția „Dada“ ar fi altele.

În cazul tradiției culturale românești, momentele precedente prezentând interes pentru o comparație relevantă față cu punctul unde ne aflăm astăzi sunt două la număr. Și, ca și cea de-a treia - cea prezentă

scrierile unor Negruzzi, Odobescu, Hasdeu, Alecsandri, punând în scenă pe Lăpușneanu, Doamna Chiajna sau Ion Vodă cel Cumplit. Tranziția acelui moment radical de mutație literară este inconfundabilă prin ascuțitul despărțirii de trecut, nu însă prin iconoclast și fractură, trecutul, mai cu seamă cel mai îndepărtat, funcționând ca o sursă de inspirație pentru mulți.

Al doilea reper retrospectiv, ales spre comparație edificatoare, este cel trăit de generația imediat post-belică, trecerea abruptă de la cultura literară afirmată de-a lungul modernizării și europenizării, la cultura

literară de inspirație și injocțiune socialistă, sovietică, comunistă, literatura anilor '50, în primul rând. Cotitura este bruscă, brutală, violentă, dar, fapt curios, predecesorii nu sunt repudiați integral. Ostracizările sunt de cele mai multe ori normale, numele lovite de „damnatio memoriae“ intră doar temporar într-un con de umbră. Curând după punerea administrativă sub obroc, Arghezi, Blaga, Voiculescu, Ion Barbu reapar, chiar dacă modificați și adaptați injoncțiunilor epocii. Apar nume noi, cu unele scrieri de valoare durabilă, în filiația unora dintre antecesorii. Epoca zis socialistă este cea în care Tudor Vianu scrie cartea sa despre „Permanențele literaturii române“ (1960). Semnificativ, vechea generație care acceptă noua orânduire se bucură de respectul tinerilor - G. Călinescu, Victor Eftimiu, Jebeleanu, Geo Bogza, Sadoveanu. Arghezi, Camil Petrescu sunt onorați în solidară continuitate cu tinerele promoții care, deși răspicat novatoare, nu se manifestă inconoclast.

Nichita Stănescu, Mircea Ivănescu, Marin Sorescu, Nicolae Breban, Nicolae Manolescu, Matei Călinescu sau Eugen Simion deschid cale nouă, dar fără fracturi, într-un decor răspicat diferit de cel al momentului literar anterior.

Unde ne aflăm astăzi, după 1989, față de substanța tradiției literare românești de până acum, e o întrebare care ne pune în fața a trei constatări: o oarecare retragere în memorialistică, publicistică sau jurnalism polemic din partea multor nume consacrate înainte de 1989; afirmarea unui număr de voci noi incontestabil remarcabile cum ar fi - dau un singur exemplu: cea a lui Mircea Cărtărescu. Și, element nou, într-un climat social și cultural determinat de bruschețea invaziei de cultură populară venită cu toată forța impactului verbal și mediatic din Occident și Extremul Occident, apariția unui „desant“ de incontestabil șoc spectacular, iconoclast, înverșunat și dur față de orice marcă de vechime, fie ea mică sau mare.

Această generație, prima clar delimitată ca identitate frapantă, după răspântia dramatică a anilor '90, este generația „douămiistă“. Ceea ce o caracterizează - simplificând puțin - s-ar putea rezuma la următoarele trăsături distinctive: moartea interdicției de vocabular; dominantă epidermicului asumat ca valoare înaltă; relativizarea frumosului; asimilarea „trendurilor“ globalizante; surdina asupra mărcilor identitare derivate din vechi: atacarea „boierilor minții“; peiorativizarea predecesorilor, atenuarea până la dispariție a spiritului de finețe.

În versiunea ei „fracturistă“, reprezentată, printre altele de autoarea volumului de succes „Fișă de înregistrare“, această literatură tânără „e o literatură care nu mai are în vedere esteticul. Sau prea puțin. Militează în mod direct și liber împotriva convențiilor de stil, prejudecăților tematice, conformismului de „școală literară“.../ Această literatură română tânără și-a asumat funcția pe care o avea, în anii '50, literatura de atunci: funcția de propagandă. Știe că are o misiune cu mult mai importantă decât aceea de a delecta și a da de mâncare criticilor.../ arată cu degetul, /.../ acuză, strigă în gura mare adevărul“ (Ioana Baetica).

Unde ne aflăm, întrebare la care nu

poate nimeni pretinde că ar fi un singur fel de a răspunde, pare să prindă un contur pregnant în lumina celor trei puncte de vedere enunțate aici. Greu de ignorat în acest context, rămâne forța și ponderea elementului de sorginte externă în câteva dintre configurările mai șocante ale literelor românești, azi. Ca și în cazul celorlalte tranziții și cotituri - de la slavonismul cultural (iar apoi „grecie“) la europenizare; și de la literatura română europenizată, cea interbelică, la literatura epocii socialiste - „tranziția“ de azi reflectă puternic forțe de civilizație și cultură venind din afară. De această dată din Extremul Occident, sau dintr-un Occident apropiat, înrâurit de tensiunile și mutațiile venite din Extremul Occident. Nu întâmplător, în perspectiva creată de acestea, și în contextul actualelor dezbateri de idei despre viitorul Europei, un impresionant număr de scriitori și intelectuali europeni lansau în acest început de vară un manifest chemând la acțiune, astfel încât Europa culturală să nu piară, înghițită, împinsă în afara scenei de ceea ce autorii manifestului difuzat la 7 iunie numeau Europa „comercială“. În acest demers al unor confrăți din Europa - o contra-reacție -, citim nevoia reală, concretă, de a gândi căi menite să răspundă provocărilor aduse azi literaturii - inclusiv literaturii române - de hipertrofia principiului de profit și rentabilitate care riscă să facă tot mai mult irelevant actul tradițional al creației literare. În raport cu noua cultură a amuzamentului, licențiozității și violenței, atotprezente în acest moment istoric în rețelele comunicării publice, întrebarea „unde ne aflăm“ ridică, de fapt, problema concurenței, într-o competiție vădit inegală, în care dezechilibrul fundamental este cel creat de marea diferență de mijloace financiare aflate în spatele teatrului unde scrisul - literatura în sens tradițional -, este înfruntată de mass-media.

Exemplul conștiințelor treze - cele ce au iscalit manifestul scriitorilor și intelectualilor europeni din iunie 2004 aduce, în final, în prim-plan două priorități. Cea dintâi privește necesitatea cultivării realiste a identității europene, ca și a celei naționale. „Identitatea europeană nu diminuează pe cea națională“ - spunea Mircea Martin într-una din recente conferințe „Cuvântul“. „Europenitatea fixează și argumen-

tează trăsăturile naționale, Europa fiind păstrătoarea și deținătoarea memoriei lumii“, mai spunea criticul: Cel de-al doilea privește funcția raportului dintre identitate și trecut - fie el apropiat, fie el îndepărtat. Un popor își exprimă durabil inteligența și sufletul în literatura sa e o propoziție sunând ca un truism. O propoziție repetată de un cunoscut istoric al unei literaturi ce și-a încheiat în durabilitate ciclul de viață. Numele scriitorului este Jean Bayet, iar literatura căreia i s-a consacrat el - literatura latină -, oferă pentru totdeauna ochiului interesat tabloul încheiat al unei înfăptuiri durabile, materializată, etapă după etapă, prin vocile celor care au scris și creat lucru frumos în acea limbă. „Dar orice scriitor“ - truism repetat de autorul citat - „în afară de atmosfera care îl învăluie, are în spatele lui tot trecutul îndelungat al poporului său. De aici importanța fenomenelor de civilizație“.

Fenomene de civilizație fără precedent în istoria umanității marchează în acest timp, direct și indirect, și tensiunile din interiorul literaturii române. Așa cum ne reamintea, nu demult, într-o tabletă Gheorghe Schwartz, „locul artiștilor e de natură social-istorică: ei perpetuează nu numai națiunea, dar și specia în sine; iar statutul lor evoluează“.

Întrebării „unde ne aflăm“ nu i se poate da, cred, răspuns pe măsura importanței acestui moment, decât confruntând și comparând aceste date cu funcție de premise. În ele regăsim în conjuncție, pe de o parte, o societate în profundă mutație; o explozie a comunicării triviale fără precedent cunoscut în evoluția societăților umane de până acum; și, pe de altă parte, mai toate coordonatele unui moment în care, mai mult ca niciodată, despărțirea de trecut, mersul spre noi orizonturi nu poate face abstracție de importanța temeliilor identitare, cele care - prin meșteșugul și arta scrisului fac și azi, așa cum au făcut întotdeauna, dintr-o populație, un popor; ridică din anonimul lucrurilor senzoriale sensuri distincte, înnobilate și durabile; dau o voce, în spiritul dreptului democratic la rostire și diversitate, comunităților umane pe care lumea le respectă și de care istoria își amintește.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

„Să nu umblăm după himere sau să trăim cu o imagine falsă“

eugen uricaru

Marius Tupan: Dragă Eugen Uricaru, cârtitorii s-au mai păcălit încă o dată. Chiar dacă s-a întârziat cu un an, „Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume“ a avut totuși loc. Cunoști cauzele întârzierii?

Eugen Uricaru: Sigur că le cunosc. Am și anunțat la vremea potrivită. Mi-am cerut scuze pentru ceea ce s-a întâmplat. Noi pregătisem totul, dar nu am reușit să obținem finanțarea nici din partea unor organe de stat, nici din partea unor firme particulare. Asta s-a întâmplat acum trei ani. Iată, acum, pentru că, probabil, am știut să prezentăm lucrurile mai bine, mai interesant, cu mai multă evidență, am găsit sprijinul necesar. Țin să mulțumesc și pe această cale Institutului Cultural Român, domnului Augustin Buzura și Departamentului Românilor de pretutindeni din cadrul Cancelariei primului ministru, domnul secretar de stat Titus Corlățeanu.

M.T.: Tot unii cârcotași afirmă că această întâlnire nu putea fi absentă tocmai într-un an electoral. Există vreo conexiune în acest sens?

E.U.: Nu. Aș fi fost încântat să realizez întâlnirea anul trecut, pentru că îmi plac lucrurile firești, fără accidente. De ce un an electoral? Unde? La Uniunea Scriitorilor nu este un an electoral. Este un an electoral în țară? Ei bine, majoritatea celor participanți nu votează, pentru că ei sunt cetățeni străini. Ce legătură are?

M.T.: Scriitorii mulți, importanți, care s-au străduit să răspundă temei propuse de conducerea Uniunii Scriitorilor, „Literatura română - unde ne aflăm“. Au fost răspunsurile pe care le așteptai sau te-au surprins multe afirmații?

E.U.: Având în vedere faptul că sugestia temei de anul acesta a venit de la mine, eram foarte curios dacă am reușit să fiu destul de clar. Atunci când am propus această temă mă interesa să aflu de la colegii mei unde se află ei ca scriitori, unde se află literatura română, unde se află literatura celor care scriu în românește, dar nu trăiesc în România și, în general, pe ce lume trăim. S-au făcut și asemenea observații. A fost complexă întrebarea, cam multe lucruri totuși și-a dorit să clarifice. Comunicările care s-au prezentat în general s-au fixat pe două din posibilitățile de răspuns. Prima: unde se găesc scriitorii români în general. A doua: unde se găsește partea de literatură română care ființează în afara granițelor României.

M.T.: Ce propuneri interesante ai reținut și cu ce consecințe?

E.U.: În primul rând a fost o propunere foarte interesantă: aceea de a se găsi un mijloc de presă, de informare, fie electronic, fie pe suport de hârtie, care să fie gestionat și să se adreseze tuturor scriitorilor români care nu trăiesc în România, dar și celor care trăiesc. În special, să fie un vehicul de infor-

mație culturală, de posibilitate de manifestare, de comunicare. Asta este o propunere foarte interesantă și va trebui să ne gândim la ea. A doua chestiune a fost aceea a necesității sprijinului efectiv pe care trebuie să-l dăm acelor comunități românești care au probleme în a se exprima în limba națională, care au probleme în a fi prezenți cu cărți, cu produse culturale în țările în care trăiesc. Mă gândesc la colectivitatea intelectuală din Ucraina, la cei din Israel - care au cerut sprijin pentru revista lor, „Izvoare“, la câte alte probleme care nu s-au spus. În Serbia, dacă ținem cont că mare parte din vorbitorii de limbă română care se află pe Valea Timocului mai au încă de luptat pentru a avea acces la cultură.

M.T.: Ai afirmat că modalitățile de desfășurare a colocviului vor fi substanțial îmbunătățite și chiar schimbate pentru viitoarele ediții. Ce te-a nemulțumit de ai ajuns la o asemenea hotărâre?

E.U.: Nu m-a nemulțumit nimic. Dar eu cred că s-a încheiat un ciclu. După cinci

să viziteze și alte obiective turistice și culturale.

M.T.: Mie mi s-a părut (cum rezultă și din textele publicate în acest număr) că mai mulți vorbitori au ocolit tema propusă și au semnalat doar situațiile precare din țările de adopție. Sunt cumva în eroare?

E.U.: Nu ești deloc în eroare. Și aceasta este o stare de fapt. Până la urmă aici trebuie să ajungem: la o radiografie corectă a realității. Ei spunând ce-i doare, spunând realitatea, de fapt ne ajută pe noi să înțelegem realitatea și să nu umblăm după himere sau să trăim cu o imagine falsă.

M.T.: Parcă au abundat lamentațiile și ne-am întâlnit cu prea puține inițiative care să vină în întâmpinarea integrării noastre europene, de care se face atâta caz. Sunt românii un neam al plângăcioșilor?

E.U.: Nu cred că sunt. În general, omenirea este cam plângăcioasă. Își pierde foarte mult timp admirându-și calitățile sau plângându-și suferințele. Calitățile trebuie puse la muncă, la lucru, iar suferințele trebuie îndreptate. Sunt pentru acțiune și sper că această integrare europeană să se producă cu adevărat. Va fi și soluția pentru reunirea culturală, reală, a tuturor românilor.

M.T.: Fără doar și poate, diriguitorii

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

întâlniri ne-am lămurit cu probleme generale și eu cred că ar trebui să devenim mult mai dinamici, mult mai concreți și, în general, organizarea aceasta să se primenească. O ipoteză ar fi aceea ca întâlnirea să se desfășoare în București - dând posibilitatea la mai mulți scriitori din România să participe la această întâlnire - și, într-un fel sau altul, ar fi cu costuri mai reduse, evitând astfel impasul cu care ne-am întâlnit acum trei ani. Cred că am putea oferi posibilitatea celor care au plecat de mult din România, care cunosc mai puțin realitățile de astăzi și din totdeauna ale țării,

culturii au recepționat, credem, mesajele ce au fost transmise la această întâlnire. Din păcate, pe căi ocolite, fiindcă nu i-am văzut la lucrări. Există tensiuni la anumite paliere?

E.U.: Nu. Dacă observăm că, așa cum singur ai spus, este un an electoral și suntem între două tururi de scrutin, probabil că oamenii politici au avut un calendar foarte aglomerat, dar nu ne-au ignorat. Nu putem spune acest lucru. A existat un mesaj al primului ministru al României, al domnului Adrian Năstase, a fost aplaudată prezența

președintelui României, domnul Ion Iliescu, prezență care a facilitat un schimb de opinii destul de consistent. Oamenii au putut să spună - nu neapărat în plen, au urmat și discuții în mic grup, unde vă asigur că s-au pus în lumină lucruri concrete care trebuiesc rezolvate în lumea concretă.

M.T.: Mă refeream la cei de la Ministerul Culturii și la cei de la Academie...

E.U.: Drept să vă spun, poate că e și o deficiență a Uniunii Scriitorilor că nu a invitat cu mai multă insistență reprezentanții acestor două instituții prestigioase. Dar eu cred că, la nivelul Ministrului Culturii, problemele sunt cunoscute, ceea ce nu este cunoscut vom aduce noi la cunoștință, iar la nivelul Academiei, chestiunile sunt mai „academice“, ca să spunem. Nu cred că ar putea rezolva ceva Academia din aceste chestiuni legate de o economie a culturii.

M.T.: Zbaterile Uniunii Scriitorilor de a-și respecta proiectele au fost comentate favorabil în mass-media? Mai e în centrul atenției o manifestare de o asemenea amploare sau alte preocupări din prima pagină a ziarelor?

E.U.: După câte țin eu minte, faptul că nu s-a ținut a atras atenția. Faptul că s-a ținut, că am reușit, că au venit mai mulți ca niciodată, fiind o participare mai numeroasă ca altă dată, n-a mai fost chiar atât de interesant. În fond, e un lucru pozitiv. Dar Televiziunea Română a fost prezentă. S-au realizat interviuri, s-au realizat materiale de sinteză. Ziarele au scris - dar toate lucrurile bune știți foarte bine că nu prea interesează.

M.T.: Scriitorii, care, stând pe o arcă acum, au înțeles că o astfel de întâlnire, făcută cu multe eforturi financiare - și nu numai - au avut o nouă șansă de a-și face auzit glasul? Te rog să aduci noi argumente!

E.U.: În primul rând, vocea scriitorului. Trebuie să fim foarte realiști și să înțelegem că vocea scriitorului nu este auzită decât de cei care sunt interesați de scriitor, de cultură în general. Misiunea noastră este aceea că trebuie să facem în așa fel încât, cât mai multă lume și, mai ales factorii de decizie, să fie convinși de importanța culturii. Până la urmă și jurământul pe care-l fac miniștrii pe Biblie începe cu o „Să faci totul pentru apărarea spiritualității poporului român“. Atunci, eu cred că este de datoria noastră să atragem atenția asupra importanței unicității noastre ca ființă culturală și asupra faptului că, intrând în organisme supranaționale, nu vom mai supraviețui, nu vom mai exista decât în măsura în care vom avea grijă de această ființă spirituală a poporului român. Suntem mulți. Alții „românește“ nu sunt. Dacă ne gândim bine, prezența președintelui României la această întâlnire înseamnă o atenție la cel mai înalt grad, iar faptul că primul ministru a trimis un mesaj înseamnă că l-a interesat că existăm și că muncim. Mai devreme sau mai târziu va trebui să se afle și rezultatul muncii noastre.

Drumurile (întrerupte) spre Centru

mihai cimpoi

Unde suntem? Acesta-i subiectul generic pentru noi scriitorii care aparținem unei literaturi indivizibile. Întrebarea, având o semnificație actuală deosebită, ar rechemă și o altă întrebare, adiacentă: *Dacă suntem împreună?* Reformulată astfel, problema apare cu toate nuanțele ei dorite și nedorite.

Cel mai important fenomen care s-a produs după 1989 este restabilirea întregului literaturii române. Toate valorile literare românești au fost aduse *acasă*: de la Eugen Ionescu, Eliade și Cioran la Vintilă Horia, Paul Goma, la toți ceilalți uitați, marginalizați, cenzurați, înstrăinați, exilați - din diaspora, din Basarabia, Nordul Bucovinei și Banatul sârbesc. Dispunem de acest bun comun: conștiința insolubilei *unități a literaturii și culturii române*, conștiință care s-a manifestat și în cadrul celor cinci ediții ale „Întâlnirilor scriitorilor români din întreaga lume“.

În cadrul acestei ediții, am vorbit iarăși despre această conștiință a unității. *Unde suntem?* înseamnă, de fapt, *am ajuns oare cu adevărat la această conștiință?* Ce facem noi pentru această unitate și cum promovăm în întreaga lume valorile noastre culturale, imaginea României prin aceste valori.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Visăm acum la o Europă unită, armonioasă, integrată sub semnul creștinătății și al tuturor valorilor spirituale, așa cum visa și Ștefan cel Mare și Sfânt de la a cărui trecere în eternitate se împlinește o jumătate de mileniu. Demonul integrării europene și al mondializării lucrează în ființa noastră, redeșteptând cunoscutul complex Dinicu Golescu, precum și alte complexe, cum ar fi acela al culturii mici. Dan-Silviu Boerescu vorbea clar, în „România liberă“, de un neant al culturii românești, protejată de paravanul Eminescu.

Febra revizuirii, de altfel firească, face ravagii, naște monștri ai (sub)aprecierii. Ea este încurajată într-o societate care seamănă cu fierăria lui Iocan din *Moromeții* lui Preda: fiecare intră și iese cu părerea lui, cu gazeta sa și cu ceea ce crede *el însuși* despre starea lucrurilor. Trăim o perioadă *interesantă* (precum zic chinezii) de tranziție interminabilă. Păcatul cel mare, după părerea mea, este că pierdem simțul valorii și credința în valori care este mântuitoare.

Integrarea europeană și mondializarea, dialogul multicultural ne surprinde pe românii din afara granițelor actuale ale țării, cu o conștiință identitară agitată. Ce facem noi, românii basarabeni, care încă nu suntem *noi* și care reluăm sisific, ca meșterul Manole, totul de la nivelul zero. *Manolismul* este marca ontologică fatală care ni s-a aplicat stăruitor.

Deși oficial autoritățile comuniste, revenite pe cale democratică la putere, vorbesc despre integrarea europeană, în realitate ele urmăresc scopul diabolic al resovietizării, re-rusificării,

ideologizării comuniste, demolării culturii naționale, impunerii, cenzurii la radio, televiziune, în presă. „Moldovenismul primitiv“ a devenit politică oficială, cuvântul român, noțiunea de limbă română fiind tabuizată. „Federalizarea“, de fapt transnistriizarea a devenit o obsesie politicianistă, un instrument de totală desconsiderare a populației române majoritare. Președintele Voronin îi cere președintelui Iliescu - ironie a sorții! - să recunoască inexistența „limbă moldovenească“. Un pseudosavant, un plastograf, care și-a aflat biroul la președinția R. Moldova editează un dicționar român-moldovenesc. Copiii din Tighina sunt duși cu autocarul într-o pădure ca să studieze românește. Se scot la licitație clădirile Teatrului Național „M. Eminescu“ și ale Filarmonicii. Este interzisă instalarea bustului lui Liviu Rebreanu pe Aleea Clasicilor din Chișinău.

Se restabilesc simbolurile ideologice comuniste, busturile lui Lenin sunt reinstalate în localități... Nu demult, la Lipsani, târgul în care s-a născut clasicul literaturii evreiești,

Eliasar Steinberg, și unde a ființat și o școală de proză evreiască, s-a instalat un bust al lui Lenin, cumpărat de la ucrainenii din Noua Suliță, care l-au aruncat într-o răpă. Multe din cele 64.000 de busturi leniniste, existente în fosta Uniune Sovietică, sunt readuse în Basarabia.

Scriitorii noștri sunt citați: la Procuratură și Poliție pentru anumite atitudini sau participări la mitinguri de protest. Personal am fost citat pentru asemenea acțiuni, cu toate că în ziua indicată eram la Bârlad. Din spusa căpitanului de Poliție, că tulbur ordinea, am răspuns calm că, de fapt, tulbur dezordinea.

Prin urmare, activăm în acest mediu în care totuși visăm la integrare europeană și mondializare și în care avem grijă de valorile românești și suntem dispuși să discutăm despre patrimoniul nostru cultural comun cu domniile voastre.

pavel chihai

Cărți recente ale unor scriitori români din München

De-a lungul ultimelor decenii, prezența scriitorilor români în Occident a fost de o deosebită importanță. Emisiunile de radio din New York, Londra și München, precum și publicațiile și cercurile culturale ale românilor din marile orașe ale lumii libere au continuat tradiția țării pe care fuseseră nevoiți să o părăsească.

Cenaclul „Apoziția” din München, care a apărut sub influența Primăverii de la Praga și a dăinuit din 1969 până în prezent, adăugându-și o revistă literară cu acest nume între anii 1973 și 1994, a avut o deosebită importanță pentru românii din capitala Bavariei (unde s-a aflat și însemnatul post de radio „Europa Liberă”), cuvenindu-se a fi evocat când prezentăm cărțile recent apărute ale unor scriitori de seamă. De altfel, George Ciorănescu, cel care a propus titlul „Apoziția” acestui cerc literar, a explicat, programatic, că „este atributul care surprinde cât mai mult din Cuvântul originar, din misterul omului, al existenței, al destinului”. În anul în care ne aflăm, la un deceniu de la sfârșitul vieții lui George Ciorănescu, au apărut, la Editura Universal Dalsi, patru volume din opera sa literară, primul intitulat **Versuri**, al doilea **Traduceri din lirica universală**, al treilea **Proză**, al patrulea **Mai aproape de îngeri** (traduceri din lirica religioasă).

Personalitatea complexă a lui George Ciorănescu nu ar fi fost îndeajuns cunoscută fără adaosul acestor scrieri literare la temeinicele sale contribuții de istorie și politologie.

Ion Dumitru, cel care, alături de George Ciorănescu, a inițiat cenaclul și revista „Apoziția”, însemnat editor al cărților de prestigiu ale exilului, a publicat la Editura Eminescu din București, în anul 2000, volumul său de versuri **Pe urmele mirajelor**. Poetul, aflat în lumea celor trecătoare, navighează totodată spre orizonturile desprinse de hotarele timpului și de trecutul legendar, pe care îl regăsește totuși într-o „biseriță a dragostei”. Își exprimă evadarea din țara comunizată, dar și statornicia pentru

vechea tradiție, în versul „Mă-ndepărtez ca să rămân cu tine”.

Radu Bărbulescu, realizatorul revistei „Observator” din München (1988-1990) continuată cu „Observator-München” (1990 până în prezent), precum și a primei reviste românești în limba germană „Archenoach” (din 1995), a publicat la Editura Ex Ponto din Constanța, în anul 2000, cartea documentară **Scriitori români în München 1944-2000**, consemnând apariția, în Germania, în cele cinci decenii, a peste 100 de titluri de cărți și zece periodice, ignorate nu numai de intelectualii germani, dar, adesea, și de români. Ceea ce a îndemnat pe Radu Bărbulescu și Ion Dumitru să realizeze o foarte amplă activitate editorială românească, cu lucrări literare de înaltă valoare, precum și consemnări de arhivă care s-ar fi pierdut fără activitatea exemplară a acestor scriitori, totodată renumiți editori.

O recentă carte, de importanță literară și istorică, a lui Nicolae Stroeșcu-Stănișoara, fost director al postului de radio „Europa Liberă” între anii 1989 și 1994, este **Vremea**

lăudabilă activitate literară, și unde a scris recent, **Nimeni nu-i profet în țara lui**, editată de Danubius, 2000, și **Convorbiri despre exil**, apărută la Jurnalul literar, 2001, vom afla opiniile sale de exilat.

În prima carte, Titu Popescu își propune să prezinte opiniile competente ale celor din străinătate în legătură cu ceea ce se întâmplă în țară, deoarece contactul direct cu o altă tipologie culturală adâncește, prin contrast, evidența celei căreia îi aparține.

În a doua carte, **Convorbiri despre exil și literatură**, Titu Popescu arată că după felul de a fi al românilor de peste hotare se poate deduce viața celor rămași în țară, deoarece ambele exprimă patrimoniul național. Limba, în primul rând, încredințează pe cei plecați „că sunt la ei acasă”. Dar multe înfăptuiri ale exilului românesc au rămas, din nefericire, ignorate.

O carte despre exil, a lui Gelu Ionescu, cu un contur analitic al propriei activități literare, este **Copacul din câmpie**, apărută la Polirom, în 2003, având titlu metaforic „un copac secular, mare, într-o câmpie verde și curată primăvara... iarna de imaculate zăpezi”.

În capitolul din prima parte, „Șapte ani la Heidelberg”, unde a fost profesor de literatură română, Gelu Ionescu se arată încântat de vestigiile orașului și de colegi, printre care Klaus Heitmann și Sami Damian -, precum și de studenții români și germani, ale căror calități le subliniază.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

încercuirii, apărută în două volume **Ur-mărirea și Ancheta**, la Editura Albatros, în 2001 și 2002.

Romanul, cu caracter autobiografic, descrie existența clandestină a eroului principal, căutat de Securitate timp de 13 ani, relatându-se ascunzăturile, prietenii curajoase, idealismul celui urmărit. După arestare, interogatoriile ne apar ca o confruntare complexă, acuzatul aflându-se în fața unui adversar superior în privința puterii sau a privilegiilor, dar dezavantajat moral și intelectual. Opoziția față de teroarea comunistă a fost și mai grea, cei asupriți constatănd că marile puteri occidentale, victorioase în război, totodată preocupate de interese strategice și comerciale, nu arătau înțelegere pentru idealul de libertate al țărilor din Est.

În cele două cărți ale lui Titu Popescu, stabilit la München, unde a continuat o

În capitolul „Cărțile” sunt de admirat relatările despre valoroasele-i înfăptuiri, cu severitate pe care o vedește și ca președinte al cenaclului „Apoziția”, alături de vicepreședintele Virgil Petala. Și, deoarece am început această expunere arătând importanța cercului literar, vom destăinui că, la ultima ședință, care a avut loc cu o lună în urmă, Gelu Ionescu a citit un nou capitol pentru cea de a doua ediție a **Copacului din câmpie**, descriind edificiile în care Thomas Mann și-a scris capodoperele, în primul rând, faimoasa casă de pe str. Poschinger din München, care va fi reconstruită, apoi aceea din Kussinger, din Elveția, unde s-a refugiat, în exil. După itinerarul european al scrierilor lui Thomas Mann, Gelu Ionescu a vizitat, asemenea, localitățile descrise în romanul **Doctor Faustus**.

Ne pare semnificativ faptul că Gheorghe Săsărman, analist în sisteme de proiectare, a debutat în colecția „Povestiri științifico-fantastice” și a fost preocupat de urbanismul și arhitectura viitorului. În ultimul său roman, cu caracter metaforic, **Cuadratura cercului**, subintitulat **Fals tratat de urbogonie**, apărut la Editura Dacia din Cluj, în 2001, pretextul literar este folosit pentru ca autorul să-și exprime opiniile despre destinul umanității, astfel cum poate fi dedus din edificiile care poartă trăsăturile viziunii spațiale omenesti, în contrast cu frumusețile naturii. În arhitecturile concepute utopic sunt plasate colecții de personaje, mișcându-se într-o lume convențională, nu se mai disting.

În cărțile recent apărute ale scriitorilor români din München se descriu aspirările din nefericitele decenii, înlăturarea principiilor etice. În privința vieții de exil se evocă solidaritatea dintre scriitorii români din țara gazdă cu cei de pretutindeni, totodată cu tradiția și confrății din patrie.

Tema colocviului de la Neptun, bine găsită, are două aspecte:

1. *O luare de cunoștință* a etapei, a staturii, a existenței reale. Un examen de etapă: examen de obște, dar și personal. Unde se află literatura română, și unde se află scriitorul. După „deșteptarea filologică” din anii '80, a ajuns la o deșteptare sapiențială, la început de mileniu?

2. Întrebarea-temă ascunde și *o anxietate, o neliniște*: că totuși mergem nu și ajungem... Neliniștea că mergem și nu știm dacă ajungem undeva.

Unde ar trebui să ajungă literatura română și nu se știe dacă ajunge? Să străpungă zidul indiferenței Europei Occidentale? Să scoată în lume, prin traduceri, o sută de cărți mari, *trei romane mari*, să spunem, prin care să-și arate vigoarea, maturitatea, participarea la dialogul „global”? *Ora* literaturii române nu mai vine?

Un scriitor rus, într-un interviu recent, zicea: „S-a răspândit ideea că țara mea este înapoiată. Nu-i adevărat! Ea este mai curând o țară-precursoră. Așa va arăta lumea de mâine, lumea globalizată.”

Am putea spune și noi așa. *Că România este o țară-precursoră*. Că dezordinea de azi, imeritiile, prefigurează viitorul lumii. Așa va arăta peste 15 ani Uniunea Europeană toată! Oricum, peste 15 ani, în mod sigur noi vom arăta, împreună cu ei, la fel.

Întrebarea temă „Unde ne aflăm?” este atât de actuală! Am întâlnit-o recent și la Masa rotundă de la Tessaioniki, la întâlnirile Fundației Balkanika”. M-am aflat acolo între 21 și 24 mai, împreună cu poetul Călin Vlăsie și am participat la dezbateri. Eu aveam în buzunar invitația de la Neptun, cu tematica, le-am arătat-o, să vadă că am anticipat problema și nu i-am copiat pe alții.

Eugen Uricaru (din sală): „De acum trei ani am formulat tema aceasta”.

Vasile Andru: Vă spun că Fundația Balkanika, un parteneriat între edituri din șapte țări est-europene, conturează un spațiu cultural distinct, o macro-zonă culturală, sporind șansele ca o carte să fie cunoscută, să circule în acest macro-spațiu, șansele de a face cunoscute valori est-europene în lume. Tema mesei rotunde era: „Unde se află literatura europeană față de Occident?” Așadar, ea reflectă o veche obsesie că nu suntem luați în seamă în Occidentul care conduce și opinia literară, și piața literară.

Dar un editor francez expunea următoarea situație:

El are o înțelegere cu un editor din SUA. Să se sprijine, în traduceri, în difuzare. Editorul francez a publicat circa 1000 de traduceri din americani, iar partenerul american a publicat una singură! Acest scor de 1 la 1000 mută problema departe: nu unde ne află față de Occidentul Europei, etalon precar, ci față de univers. Adică unde se află literatura Europei

Ultimul Neptun

vasile andru

în întregime?...

Țările din Estul Europei, între care și România, au valori literare certe, și prin Balkanika reușim să le punem măcar în atenția unei macro-zone, de circa 160 de milioane de locuitori. Dar Balkanika vrea să fie și o replică, sau o simetrie reparatorie, la ceea ce este „Booker” pentru spațiul anglo-saxon Commonwealth.

Scriitorul Constantin Virgil Negoită, român viețund în SUA, aici de față, mi-a spus astăzi, impresionat de aflarea că există Fundația Balkanika: „O idee grozavă, atât de necesară! Foarte ciudat că nu i-a trecut cuiva prin cap s-o inițieze mai devreme!” (Fundația s-a constituit doar de opt ani.)

Acum cunosc bine literatura din Estul Europei și constat că are o vigoare de exprimare și rezerve de putere și de substanță umană mai mari decât Vestul oarecum obosit cultural. Și mai observ, în Est, miza pe cultural/spiritual, în timp ce în Vest s-a petrecut devierea de la cultural la comercial, definitiv.

Revenind la acest ultim Neptun, dau un răspuns la întrebarea-temă: „Unde ne aflăm?”.

Ne aflăm în pragul normalității. În pragul normalizării vieții literare. Este câștigul cel mai

Cei care văd numai marginea, se înșeală, evident. Ea există în toate epocile, și nu presupune decadență generală, ci doar descărcarea energiilor impure.

Poate așteptând această „așezare” a spiritelor și climatului, am ales să public cu mare întârziere romanul *Păsările cerului*, în 1999, deci după zece ani de la revoluție. Este o carte „de sertar”, terminată în 1986. Fragmente din roman am publicat începând din 1990. Tot cu mare întârziere, scot la iveală o carte de sertar terminată în 1984: romanul *Grădinile ascunse*. La 20 de ani de la terminarea ei, am publicat, în luna mai a.c., primul fragment, în „Luceafărul”. Romanul va apărea în 2005, la Criterion Publishing.

Cu această ocazie dau replică unui antevorbitor care opina că n-ar exista cărți de sertar. Depinde cât citim. După revoluție s-au publicat cărți remarcabile de *sertar*, unele de memorialistică, altele de beletristică (Marius Tupan, după expunere, îmi amintește că el însuși a găzduit o dezbatere pe tema aceasta, la „Luceafărul” și au rezultat exemple impre-

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

important.

O normalizare după explozia de decenzurare și decompresare care s-au văzut imediat după revoluție. Efectele decompresării s-au prelungit zece ani.

Decenzurarea a fost totală, cu binele și răul ei. S-au publicat cărți de sertar, și cărți recuperate din depozitele Securității, și mărturii zguduitoare. Dar s-au scris și publicat și „decenzurări” haotice, defulări, revărsări ale instinctelor, mergând până la pornografie și vulgaritate. A fost o liberalizare care a întrecut-o, credem, pe cea din vremea lui Caragiale, când s-a răs mult și de totul.

Iar acum, lucrurile s-au așezat. Se reintră într-o vreme a valorii.

Această normalizare presupune un nucleu structurat, clădit din cărți însemnate și autori maturi, cu har; dar există și o margine haotică.

șionante.) În ce mă privește, prima carte de sertar *Muntele Calvarului*, am publicat-o în 1991. Unii confrăți, neproductivi nici înainte, nici după 1989, n-au urmărit problema. Alții sunt sceptici pentru că așteptau nu cărți de sertar, ci bombe de sertar.

Credem că marea literatură nu mizează pe spectaculosul „bombe” literare, produse favorizate de contexte explozive. Azi, după ce primejdia rostirii a trecut o dată cu dictatura, orice carte „disidentă” nu mai șochează. De aici decepția unora față de cartea de sertar care pare răfuială tardivă cu un inamic mort.

În acest context și în această rostogolire spre cultura de Internet, temele prohibite de altă dată nu mai uimesc pe nimeni. Iar miza cărții este tot realizarea artistică, puterea personalului, întrebările despre destin și devenire, care dau nu caracter neexploziv cărților de sertar, atâtea câte sunt.

În final, două răspunsuri la tema colocviului. Un răspun cu destinație personală, altul privind obștea.

a) Unde mă aflu eu însumi, ca scriitor? Mă aflu la finalizări. Am tot mai acut sentimentul că mă aflu la finalizări. Nu în sensul că aștept imediat marea trecere: ci în sensul valorizării corecte a zilelor ce ni se mai dau. Și în sensul ierarhizării corecte a priorităților vieții. Nu totul merită făcut. Ne plângem de scurtimea vieții, dar o umplem cu mărunțișuri.

b) Unde ne aflăm noi, obștea celor ce se exprimă în limba română? La asumarea actului de a scrie ca fapt de destin personal, dar și ca fapt de destin etnic. Părintele Dionisie, de pe Muntele Athos, mi-a zis în 1997: „Dacă românii ar avea scriitori, n-ar ajunge batjocura altor neamuri”. I-am răspuns că nu suntem chiar de batjocură... A răspuns: „Să dea Domnul!” Ne aflăm, așadar, la conștientizarea acestor încercări, și, în bună parte, la trecerea lor.

zoltan terner

Fiara e printre noi

Fiara e aici, printre noi, din ce în ce mai prezentă. Tot mai setoasă de sângele nostru, mai lacomă de creierul și de sufletul nostru. Nu e ceva nou în istorie. Intotdeauna a fost o fiară printre noi. Dar niciodată ca acum. De data aceasta, e vorba de Fiara Apocaliptică. Cea prevestită în Carte. I-am dat un nume inocent: Internet. Dar acesta nu e simplamente Fiara. Ar fi prea simplu. În realitate are două fețe, precum Ianus Bifrons: când e Monstru, când e Înger. De aceea ne derutează, ne aiurește, ne înmărmurește. Ne joacă pe degete. Devenim, treptat, fără să ne dăm seama, o simplă jucărie a ei.

De unde vine? Unde se află? Acolo? Aici? Sus? Jos? În raport cu Internetul, toate aceste întrebări sunt lipsite de sens. Fiara-Înger s-a născut, a crescut, continuă să crească vertiginos și să ființeze atotputernică, Undeva. Adică pretutindeni: în Spațiul Virtual. E o lume care nu cunoaște repere precum aproape-departe, sus-jos, aici-acolo. Este lumea numită Cyber-Space, Ciber-spațiul. Lumea această-cealaltă: REALITATEA VIRTUALĂ.

Ce înseamnă virtual? Ceva real-nereal. Ceva potențial. În potență. Este ceea-ce-putea fi. Ceea ce este și nu este Firea-Nefire. Ca energia zăcând adormită în fiecare fir de praf, terestru, cosmic, stelar.

Internetul este un teritoriu-neteritoriu capabil să-l înnebunească pe om. Nici eu nu am scăpat teafăr. Dacă și cât sunt de nebun se datorează Internetului Nebun, adică fantast, adică hăbăuc, adică visător, poet, lunatec, rătăcit. Nici știința nu e departe de cețurile nebuniei. Nu s-a spus, pe drept cuvânt, că orice adevăr științific plutește în mitologie? Adică în imaginar. Fiind și luciditate, și nebunie. Ca orice născocire omenească. Creația însăși, nu este ea o nebunie? Chiar sublimă, fiind, ori divină. Nu dintr-o demență divină ori „naturală“ a luat naștere Lumea? Putem uita superba galerie de personaje nebune pe care au plăsmuit-o scriitorii? Nebunii nemuritori: Don Quijote, Hamlet, Prințul Mășkin. Făt-

Frumos nu e și el nebun? Doar unui smintit îi tuna să plece la capătul lumii în căutarea Tinereții Fără Bătrânețe. Vis nebunesc în divina sa furie creatoare, Meșterul Manole era oare mai puțin trăznit? Numai un ieșit din minți își îngăduie să-și îngroape nevasta iubitoare în zidul bisericii, iar el să-și dea drumul din vârful clopotniței. Toți marii nebuni ai creației literare, toți eroii născociți de condeieri, își ocupă locul în spațiul fără hotare și fără dimensiuni al Visului Cibernetic.

Internetul este nebunia divin-diabolică a acestor vremuni. E cea mai de neînchipuit dintre toate nebuniile iscate de om. E lumea paralelă aceleia pe care o pipăim, care ne rănește degetele și ne arde ochii. Fiara virtuală capătă proporții greu de închipuit. Internetul este un Univers paralel, aflat într-o copleșitoare expansiune. Hiperbolizez? Internetul este prin însăși natura sa, o mega-hiperbolă, un megafenomen. E Meg: -Fiara.

Cifre statistice? Numărul celor care navighează pe oceanul Internetului întrece azi un miliard de oameni. Azi? Nu. Ieri, alaltăieri,

bliotecile, școlile de tot felul, orașele care au fost și care sunt, imaginile, cântecele și jocurile născocite de oameni de la începuturi și până acum. Toate sunt la îndemâna oricui, oriunde pe glob, în majoritatea cazurilor cu acces liber. Instantaneu. Adică, cu viteza luminii.

Mai există însă și cealaltă față a miracolului: Fiara Apocaliptică. Vine fără să o chemi. Te asaltează, te agresează, te sufocă, te murdărește, te intoxică, te scoate din minți. Te ucide. La propriu. Au fost deja cazuri de tineri care s-au sinucis în urma insistențelor chemării venite din Internet. Dând curs sinistrului cântec de sirenă, adolescenții s-au aruncat în moarte. Moartea prin Internet. Hoinărind prin spațiul virtual, nebăgând bine de seamă pe ce cărări întunecoase își alunecă pașii, te trezești că se revarsă asupra ta, tot gunoiul, toate zoaiele, întregul venin născute din gândurile rele, din ură, violență și sălbăciea oamenilor. Din lăcomia lor de bani și de plăceri. În spațiul virtual al oglinzii se instalează, ca la ele acasă, jegul și nesănătatea, spaimel, psihozele și delirul. În frunte fiind, psihoza urii, a uciderii, a distrugerii.

Cyber-spațiul virtual este terenul pe care întreaga agitație, neliniște și demență a zilelor noastre se înfruntă cu speranțele, cu visele, cu dragostea, noblețea și credința pe care le mai cultivă încă o parte dintre oameni. Se echilibrează cele două lumi? Înspre care parte înclină balanța? Cine va învinge? Va învin-

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

luna trecută, anul trecut. Numărul utilizatorilor de Internet crește zi de zi, oră de oră. În 5-6 ani, poate într-un răstimp mult mai scurt, el se va dubla.

E un gigantic depozit de idei, gânduri, date, cifre, imagini. Depozit? Poate mai degrabă o carte, mare cât lumea toată. Ori, altfel spus, e Lumea devenită o carte cu miliarde de miliarde de file. Așa cum apărea, misterioasă, de neînchipuit, în nemaipomenita fantezie a lui Borges.

Internetul este oglinda curată a omenirii. În spațiul virtual al acesteia încap toate semnele omenești demne de a fi păstrate, ca bune și frumoase: Spiritul, filosofia, religiile, poezia universală, arta tuturor timpurilor. Știința și înțelepciunea. În spațiul virtual încap toate muzeele lumii, toate universitățile, toate bi-

cine a învins și până acum. Cine? Creația sau distrugerea? Întrebare.

Ce loc ocupă literatura lumii în Internet, în universul virtual al culturii? Deocamdată unul modest. Patrimoniul literar al omenirii e în curs de instalare în Internet. Începutul a fost făcut. Peste 5-6000 de texte fundamentale din domeniul literaturii beletristice, științifice, filosofice sau religioase sunt azi găsibile sub formă de e-book, de carte electronică. Un program ambițios, cu participare internațională, e în curs de derulare. E vorba de Proiectul Gutenberg (Gutenberg-Proiect). El își propune să transpună în format „on-line“ de carte virtuală, electronică, textele literare importante ale tuturor popoarelor (culturile lumii). În final, se au în vedere 40-45000 de titluri. E o muncă enormă și o operă de primă importanță. Până acum au fost introduse în Internet circa 7-8000 de titluri. Asta era acum o lună-două. Cifra crește mereu.

Terra, observată din spațiul cosmic, cu aparatura de detectare a activității electromagnetice, prezintă azi tabloul unui înveliș foarte dens de unde electromagnetice care se întretes în jurul planetei. O plasă, un „net“ Sau un „Web“, o rețea. De unde cele trei litere WWW, World Wide Web. Țesătura sau Rețeaua de pe toată întinderea Lumii. Rețea de fluxuri electromagnetice: sunt miliarde de miliarde de mesaje. E-mail, de convorbiri telefonice, de programe radio și de TV. Fluviile de informație digitalizată scoasă în Internet: texte filosofice, poezii, imagini, conversație (chat), date științifice, gânduri, idei, chemări, binecuvântări și blesteme. Clipă de clipă, călătorind cu viteza luminii de la un punct la altul al globului.

Un autor britanic, Peter Russel, a publicat în urmă cu vreo 15 ani o carte intitulată *The Global Brain (Creierul Global)*. O ediție ulterioară a lucrării, completată și adusă la zi

purta un titlu care anunța, provocator **The Global Brain Awakes (Creierul Global se trezește)**. Adică, Internetul, gigantică plasă informațională din jurul planetei, se pregătește să lucreze ca un creier global. Programe de integrare a informației încep deja să fie demolate, creând conexiuni și integrări tot mai complexe, analog creierului uman. În curând, demonstrează P. Russel, acest creier global va deveni capabil de sistematizare, de integrare și prelucrare complexă a informației planetare. În viitor, creierul unificat și integrat al omenirii își va dezvolta treptat aptitudinea de a avea inițiative, de a ne propune soluții globale, de a ne învăța, de a ne oferi rețete de fericire, de viață sănătoasă și echilibrată sau, poate, de sinucidere. Aceasta nu este S.F. Nici delirul unui paranoic. E o demonstrație științifică. **The Global Brain** nu este unica lucrare pe această temă. Mai sunt și altele. Perspectiva, să recunoaștem, e cam frisonantă. Imagine neo-orwelliană: Internetul devenind treptat Big Brother-ul planetar.

Fiara Apocaliptică e mai mult decât o simplă metaforă. E personificarea unui fenomen care prinde, treptat și cu o forță implacabilă, un contur real, palpabil.

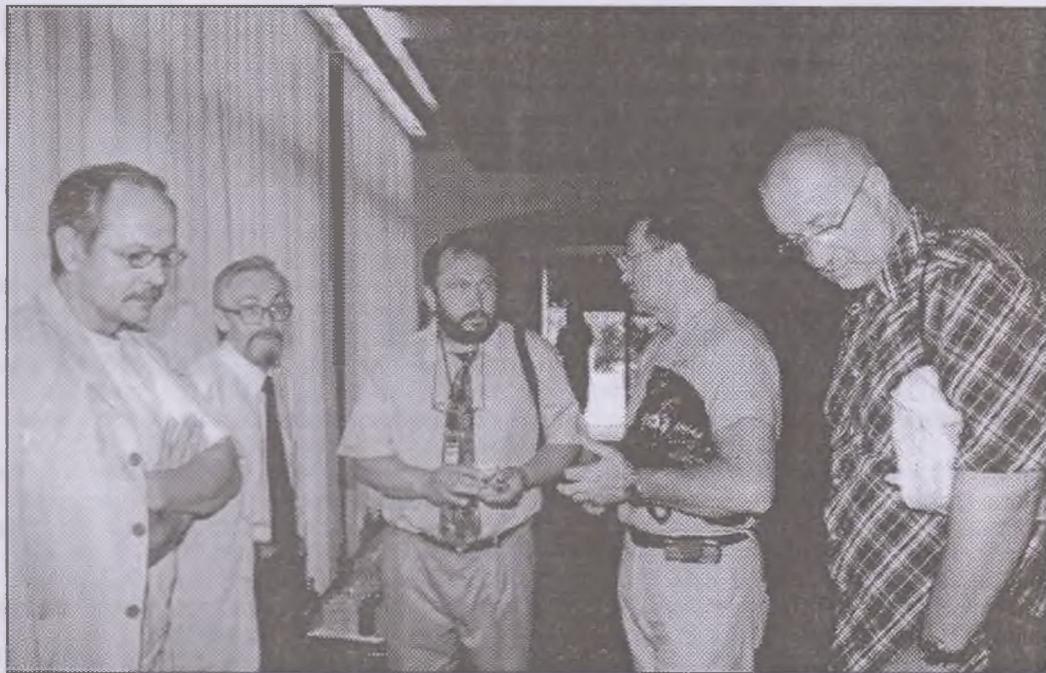
Întrebam, firește, dacă creierul global va fi sănătos sau nesănătos. Dacă e un bine sau un rău pentru oameni. Pentru că știm astăzi mult prea bine: electronica digitalizată, microminiaturizată, super-sofisticată și ultra-perfecționată servește de minune, cu credință și succes, atât prostia, cât și ticăloșia, primitivitatea, agresivitatea, terorismul. Specialistul sau ultra-specialistul nu are alte criterii în afară de eficacitate, randament și utilitate. Nici tehnologul, nici omul de știință nu au în vedere distincția dintre bine și rău. Semnificația etică sau morală devine rareori o dimensiune sau un criteriu axiologic al activității științifice.

Pentru a defini pe specialistul obtuz, elementar și primitiv, care știe aproape tot despre aproape nimic, Valery a folosit, acum mai bine de o jumătate de secol, o sintagmă drastică, sunând pe atunci, excesiv de dur, „la bete exacte“, bestia exactă. Azi, spiritele curajoase și lucide ne avertizează că suntem pândiți de o neo-primitivitate. Că o nouă sălbăticie, înarmată cu o tehnologie ultra-performantă, amenință să devină dominantă lumii în care trăim. Psiho-sociologii, filozofii și psihiatrîi înclină să creadă că „creierul global“, conștiința omenirii, dacă se poate vorbi de așa ceva, au puține șanse de a fi sănătoase, echilibrate. Sunt, în schimb, expuse totalității demențelor și dezzechilibrelor care afectează sistemul nervos al individului: paranoia, schizofrenia, turbarea, psihozele de tot felul, în frunte, după cât se pare, cu psihoza distrugerii.

Până una-alta, semnele nu sunt prevestitoare de bine. Post-modernismul, post-modernitatea, fie că ne plac, fie că nu ne plac, sunt concepte care dobândesc tot mai mult, consistență și credit. Se vehiculează, iar și iar, ideea emisă de Hegel în secolul al XIX-lea, a morții artei. Ideea sfârșitului istoriei, tot de sușă hegeliană, circulă și ea. Un best-seller american de acum șase-șapte ani purta în titlu întrebarea provocatoare: „Sfârșitul Științei?“

Post-modernitatea este epoca relativizării adevărului științific, a valorilor morale și spirituale, marcând ruptura cu raționalismul Luminilor, cu umanismul sau cu umanismele decurgând din acesta. Omenirea a ieșit din milenul al doilea profund alergică la ideologie, deziluzionată de rațiune, de știință, de progres, de umanisme. Cu sentimentul amar că a fost trădată de ele.

Gânditorul german Peter Sloterdijk, în al

său atât de controversat eseu, **Reguli pentru parcul uman**, dezvoltă ideea potrivit căruia umanismul burghez crea și menționa un principiu cultural național, folosind un instrument pe care el îl numește „lecturile naționale“. Cadrul în care acesta funcționa fiind instituțiile de educație și învățământ, școala, familia etc. Prin intermediul lor, tinerilor le erau impuse, inculcate, operele autorilor clasici naționali, ale „poetilor neamului“, ori ale „poetului național“. Toate acestea, au luat sfârșit. Prin „răspândirea medială a culturii de masă - scrie Sloterdijk - după 1918, radioul și după 1945, televiziunea și, în special, prin revoluțiile informaționale actuale, coexistența oamenilor în societățile de azi a fost pusă pe baze noi“. Aceste baze noi fiind, potrivit autorului german, post-literare, post-epistolografice (adică bazate pe scrierea de scrisori) și post-umaniste.

Dar literatura? Aceasta nu s-a sfârșit, opinează el, dar „s-a resemnat la rolul unei subculturi sui-generis“. Afirmatie gravă. Să aibă ea și acoperirea faptelor? Dacă o coroborăm cu definiția heiddegeriană, la fel de teribilă, potrivit căruia „cibernetica este metafizica epocii atomice“, constatăm că amândouă exprimă, la alt nivel de abstracție, aceeași idee. Heidegger mergând însă până la ultimele consecințe: cibernetica poartă în sine transcendentalul, destinul, sacrul, infinitul și eternitatea, Divinitatea. Sau în termeni heiddegerieni, „Ființa“.

Venind pe alt palier, să ne reamintim că filozofii post-modernității și ai postmodernismului prezintă cultura consumabilă, civilizația divertismentului, a kitschului, drept una dintre dimensiunile definitorii ale noii ere post-moderne. Într-adevăr se poate constata cu ochiul liber că ubicuitatea artei-kitsch devine, tot mai mult, o realitate. Ciripitul telefoanelor mobile observăm că a pătruns și în această sală în care se desfășoară colocviul nostru, amintindu-ne că nu există refugiu din calea apocalipsei tehnologice, sau - dacă preferați - a paradisiului-kitsch. Problema poate fi formulată și altfel: Arta (și literatura) pe care am fost obișnuiți să le denumim „majore“ vor reuși să se salveze de sub tăvălugul electronic al industriei divertismentului? E una dintre cele mai dramatice întrebări care frământă o mare parte din conștiințele lucide

ale unei omeniri în curs de globalizare. Se aud voci care clamează că, în curând, ciripitul digital va răsună în propriile noastre capete. Semn că trăim în era omului-kitsch.

Și totuși, paradoxal și deconcertant, dar și dătător de speranță, cartea de beletristică încetează să marcheze puncte până și în plin terenul hi-tech-ului. Pentru că acolo se joacă marele meci global. În ciuda a toate, fenomenul „carte“ continuă să țină afișul. Uriașul succes mondial al unei cărți pentru copiii, **Harry Potter**, e în măsură să ne deruteze. Editată în toată lumea, tradusă în mai toate limbile pământului, s-a vândut în sute de milioane de exemplare. Din autorii portughezi moderni s-au vândut în lume zeci, dacă nu sute de milioane de exemplare. Și în România se petrec asemenea lucruri ciudate. **Enciclopedia Zmeilor** a lui Mircea Cărtărescu am înțeles că s-a epuizat în câteva săptămâni. Deși prețul era de-a dreptul prohibitiv: 750.000 de lei exemplarul. Competiția dintre cartea tipărită și cea virtuală mai poate oferi surprize? Ce șanse de supraviețuire are cartea alcătuită din atomi de materie în fața aceleia care aleargă cu viteza luminii, prin spațiile virtuale sub forma biților de informație? Nu știm. Succesiunea evenimentelor este pe cât de rapidă, pe atât de imprezvizibilă. Nu știm, pe termen lung, ce efecte va avea Internetul asupra psihicului omenesc. Încă mai există cartea aceea dintotdeauna, pe care o ținem deschisă într-o mână, iar cu două degete ale celeilalte îi întoarcem filele. Editurile nu au dat faliment. Unele chiar prosperă. Se editează în lume anual, un număr de titluri fără precedent. Asta înseamnă că există și cititori de carte.

Revenind la Fiara numită Internet, îmi voi îngădui să spun așa: neputând s-o anihilăm, n-avem de ales, trebuie să învățăm să conviețuim cu ea în mod rezonabil. Cum? Încercând, pe toate căile, s-o îmblânzim, s-o umanizăm, s-o spiritualizăm, „s-o însuflețim“ cum spunea frumos, Noica. Și încă ceva: pe cât e posibil să ținem Fiara sub control. Să ne aliem cu partea ei benefică. Ideea pe care mi-aș permite să v-o supun atenției, în încheiere este aceasta: de a folosi cyber-spațiul drept aliat în ceea ce dorim cu toții: salvarea literaturii, a cărții, a scriitorului.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Cetatea de Sus a literelor românești

grigore c. bostan

Inainte de toate trebuie să nu reamintim, încă o dată, că Nordul Bucovinei, ținutul Hertei, o parte din fostul județ Hotin al Basarabiei (actuala regiune Cernăuți) sunt o victimă a conjuncturii politice, și din trecut, și din prezent, un altar de sacrificiu istoric (în favoarea a două țări vecine - deși nu în egală măsură). De aceea, n-ar trebui să lipsească nicăieri (nici în sferile guvernamentale, nici în cele obștești) simțul datoriei, voința patriotică de a păstra, totuși, aceste pământuri cel puțin ca *spațiu cultural românesc* - prin extinderea și, mai cu seamă, prin aprofundarea relațiilor interstatale în domeniile culturii, artei, științei etc.

Or. în ultimul timp, în condițiile globalizării (cam de pe la începutul mileniului III) se simte (în patria istorică) o scădere a interesului față de destinul românilor rămași în afara granițelor actuale de nord-est. Mai mult decât atât, se fac încercări de a demonstra (chiar în presa de prestigiu care se difuzează în multe țări) că în actuala regiune Cernăuți n-au prea rămas forțe intelectuale și organisme culturale apte de activitate serioasă care merită să fie sprijinite în mod constant (de parcă n-ar exista o catedră de filologie română la Universitatea din Cernăuți cu o vechime de aproape 130 de ani, vreo 20 de scriitori familiarizați bine cu arta cuvântului, o viață literară serioasă, o artă populară cu tradiții multisekulare etc.). Asemenea încercări de a „trece cu vederea” aspecte și probleme esențiale ale activității noastre sunt „menite” să-i scutească pe conaționali (cei din patria istorică) de obligația de a ne susține în permanență prin asigurare cu carte, presă periodică, prin publicarea scrierilor autorilor nord-bucoveneni, acordarea de mai multe burse pentru studii liceale, universitare, postuniversitare etc.

Trebuie neapărat să se țină seama de faptul că deseori informația despre viața culturală a românilor din regiunea Cernăuți poate fi furnizată (cum și se întâmplă) de persoane care, din interese meschine, vor să se „prezinte” în țară, în culori vii, numai pe sine sau numai pe „noi și ai noștri” (vorba lui I.L. Caragiale).

Uneori relațiile noastre literar-culturale cu patria istorică se politizează peste măsură; sunt „primiți mai bine” (în țară) acei cernăuțeni care „alimentează” unele interese politice, de grup. În această ordine de idei, vrem să mai spunem că prea mulți conaționali sunt foarte receptivi la diverse declarații pseudopatriotice, la fraze sforăitoare ce vin din nord (din Cernăuți) din partea câtorva indivizi care nu și-ar putea face reclamă și carieră prin activitate susținută la fața locului.

Să fim însă bine înțeleși: nu facem abstracție de lezarea drepturilor românilor din regiunea Cernăuți de către o seamă de cercuri politice de acolo, ci vrem să atragem atenția confrăților asupra încercărilor de a denatura imaginea intelectualilor români din regiunea Cernăuți de către „ai noștri” (desigur, în favoarea oponentilor noștri) prin diverse neglijări, dezinformări și chiar calomnii... Un singur exemplu. Multă zarvă s-a făcut în țară (România), la diverse conferințe, în jurul unor proiecte cernăuțene de programe școlare de „literatură” română și universală pe care subsemnatul - cu toate „atacurile la persoană”

- nu le poate accepta fiindcă, printre multe alte păcate, aceste proiecte (publicate în presa locală) deseori nu reflectă obiectiv realitatea literară. Bunăoară, I. Druță figurează de șapte ori, reprezentând întreaga proză basarabeană (ceea ce e o bătaie de joc față de alți câțiva prozatori de prestigiu); unii bucoveneni - de 3-4 ori, iar asemenea scriitorii cunoscuți în lumea întreagă ca N. Breban, C. Naum și alții - nici o dată; A.P. Cehov - de 3 ori (literatura română fiind, chipurile inclusă în context universal), iar F. Dostoievski (opera căruia a avut și continuă să aibă un răsunet puternic și în literatura română) lipsește cu desăvârșire etc.

Pe de altă parte, din lipsă de informație obiectivă, literatura română din regiunea Cernăuți de după al doilea război mondial e deocamdată „trecută în revistă” în publicațiile din România (manuale, dicționare, mass-media) în mod cu totul superficial - adesea ca o literatură de factură publicistică, mai înainte sovietică, iar acum eminamente „pașoptistă”. În realitate însă ea a fost mai puțin sovietică decât cea din România (fiindcă nici n-a prea existat din 1944 până spre începutul anilor '60 ai sec. XX.).

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Și încă o constatare de ordin general, foarte necesară: spre deosebire de alții, noi, cernăuțenii, în particular universitarii, ne-am eliberat de cea sarmă ghimpată ruginită ce trecea cândva nu numai prin ochi, ci și prin creiere... La noi, bunăoară, se studiază literatura română de pretutindeni: România, Basarabia, Bucovina, Banatul sârbesc, diaspora, exilul; programele cursurilor universitare prevăd nu numai „centrul”, ci și „marginea” (titlul unui volum de Critice de Mihai Cimpoi) fără de care edificiul literaturii noastre ar rămâne fără niște praguri, fără niște uși sau geamuri...

Vom încerca (în cele ce urmează) să reconstituim foarte succint unele aspecte ale procesului (sau microprocesului) literar din acest spațiu cultural limitrof (regiunea Cernăuți), insistând îndeosebi asupra tentativelor de integrare în context național (românesc) și asupra condițiilor/posibilităților de sincronizare valorică cu literatura din România într-o epocă sau alta.

Conștientizat încă pe la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu apariția gazetei „Bucovina” și a „Foii Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina”, acest deziderat al intelectualilor români din Cernăuți a rămas „în vigoare” până în zilele noastre.

Ne gândim că, poate, orientarea unor scriitori bucoveneni spre anumite „spirite tutelare”, spre unele modele naționale (V. Alecsandri, M. Eminescu, apoi O. Goga, L. Blaga, Ion Barbu, T. Arghezi, N. Stănescu ș.a.) se explică nu atât prin deficitul de individualitate (proprie), ci anume prin tendința de aderare la fenomenele care, în mod real, determină și definesc comunitatea spirituală a poporului în anumite perioade istorice.

În linii mari, scrisul românesc din Bucovina în sec. XIX - înc. sec. XX (în prezent din nordul Bucovinei) se situează temporal pe treptele descendente ale epocilor (pașoptistă, epoca marilor clasici, sămănătoristă) și orientărilor

estetice definitorii, în fazele de reducere a consumului de energie creativă generată și declanșată de anumite curente și personalități marcante din România. Poeți pașoptiști, patrioți și mesianici (cum i-ar fi numit G. Călinescu), continuatori ai tradiției venite de la V. Alecsandri și D. Bolintineanu, pot fi întâlniți în „dulcea Bucovină” nu numai prin anii '70-'80 ai secolului al XIX-lea (V. G. Pop, Iacolie Porumbescu, Vasile Bumbac), ci și la începutul secolului al XX-lea (P. Niculiță-Voronca, Constantin Berariu) sau chiar prin anii '50-'60 ai secolului trecut (de exemplu Vasile Levițchi la începutul activității sale literare).

Eminescianismul (înțeles în sens larg ca noțiune existențială - nu numai estetică) domină spiritele pe parcurs de mai bine de un secol - de la T. Robeanu, Adrian Forgaci, Constantin Verdi, Vasile Gherasim, George Voevidca, Traian Chelariu („un mod eminescian modernizat” - L. Blaga) până la același V. Levițchi, apoi I.T. Zegrea, Vasile Tărățeanu ș.a.; Sămănătorismul „vine” în Bucovina aproximativ la un deceniu după constituirea lui ca doctrină ideologică, menținându-se vreo zece ani: poetul Gavril Rotică, prozatorul Ion Grămadă, „cel mai original dintre scriitorii bucoveneni” (Perpessicius). Firește, determinante aici, sunt, în primul rând, condițiile de ordin politic, de aceea întâietatea o dețin exponenții spiritului național (O. Goga, G. Coșbuc ș.a.). Simbolismul nu prinde rădăcini, nu-și găsește nici teren fertil; abia la un deceniu după publicarea *Poemelor luminii*

L. Blaga în *Glăsuț Bucovinei*, scriitorii din Cernăuți își permit să „teoretizeze”, mai întâi despre „Modernismul în literatura română” (Vasile Gherasim, 1929), apoi („Iconarii”) să-și orienteze (la început abuziv) scrisul spre poezia lui L. Blaga, Ion Barbu, T. Arghezi, dar și spre modele străine (franceze, germane etc.), „devorând mai cu seamă expresionismul” (G. Călinescu). Urmează o „mult prea scurtă perioadă de purificare, de eliberare parțială de efectele contactului prea brusc cu ceea ce nu se potrivește structurii rurale a Bucovinei” (G. Călinescu), de desprindere și ieșire din lirismul colectiv, de grup, și afirmare a personalităților (ceea ce mulți „suprarealiști bucoveneni” în mare parte n-au mai reușit să realizeze în noile condiții istorice).

După al doilea război mondial, scrisul românesc din regiunea Cernăuți este orientat exclusiv spre „experiența literară” din R.S.S. Moldovenească, drept modele servindu-i „operele” de după război ale lui Emilian Bucov, Andrei Lupan, Bogdan Istru, Petrea Crucenciu și al altor condeieri de elită sovietică. Floarea intelectualității românești din nordul Bucovinei, printre care toți scriitorii (în afară de Vasile Levițchi, născut în 1921, care însă nu a publicat nimic în „perioada românească”) au trecut în România, au emigrat în alte țări (Vasile Posteuca). Cei care nu au reușit să plece din regiunea Cernăuți au fost deportați în „Siberiei de gheață”, de unde nu s-au mai întors acasă (cu excepția Aniței Nandriș-Cudla, țărancă din satul Mahala, autoarea celebrului volum de memorii *20 ani în Siberia. Destin bucovinean*, apărut abia în 1991, la Editura Humanitas din București și premiat de Academia Română).

Generația tânără, lipsită de orice sprijin și izolată complet de patria istorică, a putut întrucâtva să se impună ca forță creativă, rezistentă în fața avalanșelor de intervenții doctrinare, abia la sfârșitul anilor '50 și în ani

60 ai secolului trecut.

După relativul dezgheț cultural din acești ani a urmat, iarăși, un mare înghet ideologic, timp în care în Bucovina (sovietică), ca și în alte părți, a înflorit, fiind încurajată oficial, arta, dar și meseria traducerii (V. Levițchi, M. Lutic, Gr. Crigan, Ion Gheorghiu, Z. Peniuc, E. Marița, I. Crețu, I.T. Zegrea ș.a.). Desigur, n-a lipsit cu desăvârșire creația proprie, însă, oricum, ea a fost plasată, de către mulți scriitori bucovineni (din motive lesne de înțeles) pe un loc secund.

În domeniul respectiv au fost înregistrate realizări deosebit de notorii, ce merită să fie analizate în mod special. Totodată, nu poate fi neglijat faptul că traduceri, în cantități extrem de mari, au început, pe alocuri, să lase amprente alogene în scrisul românesc din nordul Bucovinei care încerca să se reînfrizeze și să-și recapete fizionomia națională. Au început să apară poeme scrise integral sau parțial "după" Dmitro Pavlicico, Volodymir Luciu, Lesea Ucrainka, Maxim Râlski (Ucraina), fabule de Serghei Mihalkov (Rusia) ș.a. Probabil, uneori, autorii români (traducătorii) nici nu-și dădeau seama de prezența în operele lor a unor reminiscențe eterogene, împrumutate în urma transpunerii artistice.

Totuși, putem astăzi constata că traducerea n-a afectat ireversibil scrisul românesc din regiunea Cernăuți. Literatura noastră din această zonă nu poate fi calificată drept o simplă verigă de legătură între anumite culturi; ea constituie astăzi (ca și până la 1944) o structură artistică autonomă (în contextul regional al literaturilor de limbă ucraineană, germană, idiș, rusă ș.a.), fiind orientată sau, mai bine zis, reorientată spre literatura din România și parțial spre unele valori universale. Experimentările moderniste și postmoderniste ale optzeciștilor (A. Suceveanu, I.T. Zegrea, Gr. Bostan, Șt. Hostiuc ș.a.) și ale "nouăzeciștilor de Cernăuți" (Nicolae Spătaru, Arcadie Opaiț, Ion Băcu, Dumitru Mintencu, Gheorghe Ungureanu, Doina Bojescu ș.a.), dar, în primul rând, coloritul etnic de ansamblu evidențiază scrisul românesc din nordul Bucovinei (mai cu seamă poezia) în contextul altor literaturi din spațiul respectiv.

Dincolo de transfigurarea sau exprimarea directă a unor realități locale și național (istorice, etnografice ș.a.), în operele celor mai mulți autori români din regiunea Cernăuți persistă tentativele individuale de sincronizare și universalizare: căutarea de noi contexte existențiale, creația în limbaj ș.a. Avem astăzi cam aceeași configurație stilistică (în "miniatură") ca în poezia din România și Moldova: neoromantici tradiționali (V. Levițchi, M. Lutic, Ilie Motrescu ș.a.) sau "un ciudat amestec de lirism tradițional în sensul bun, plin al cuvântului și neliniște modernă" cum scrie acad. Eugen Simion despre o carte mai veche, a lui Gr. Bostan, neoromantici mai mult sau mai puțin modernizați (I.T. Zegrea, V. Tărățeanu, S. Gociu ș.a.), poeți moderni și, pe alocuri, postmoderni (A. Suceveanu, Șt. Hostiuc); autori ce se complac în postura de hidalgo post-modern sau chiar post-postmodern (nouăzeciștii de Cernăuți nominalizați mai sus).

O anumită varietate de modalități structurale se reliefează și în proza din această zonă: cronică socială și istorică (povestirea *La răspântia Boianului* de Viorica Chibac-Cuciureanu, 1970), nuvelistica mai mult lirică decât epică (Dumitru Hrințiu), nuvela istorică (*Vornicul Miron* de Gr. Crigan), jurnalul (unele scrieri din volumul *Casa cea nouă* de același autor, 2002), memoriile (20 de zile în Siberia de A. Nandriș-Cudla, 1991), încercările de roman istoric (*Tinerețea lui Doxodii Hurmuzachi* de D. Covalciuc, 2002), de roman SF (*O evadare din Eterna-1* de Gr. Bostan), eseistica (S. Gociu, M. Lutic, Șt. Broască ș.a.).

Dacă a existat un „șapsoțism“ pozitiv, el, totuși, în mare măsură, a fost depășit prin anii '80-'90 ai secolului trecut (desigur cu anumite retrospectivități dictate de realitatea istorică).

O oarecare distanțare de poezia din România și Basarabia de azi se observă (dacă punem în „bătaie“ criteriul exigenței de ordin formal) în sfera experimentărilor artistice postmoderniste, în ceea ce ne învâlm în inventivitate (încifrarea multiplă a metaforei, constituirea metatextului ș.a.), deși încercările nord-bucovinene din ultimii ani, aproape necunoscute în România, merită și ele atenție. Transparența relativă a poeziei bucovinene e dictată de necesitatea de a fi înțeleasă de cititorul din regiunea Cernăuți încă prea puțin familiarizat cu cele mai noi modalități estetice.

În spațiul ei de existență, adică în actuala regiune Cernăuți (căci în context național încă nu i s-a găsit locul cuvenit), poezia românească din zona respectivă (parțial și proza) e considerată drept un fenomen artistic distinct („o literatură puternică“ - cum a numit-o președintele filialei din Cernăuți a Uniunii Scriitorilor din Ucraina, V. Colodii), ea fiind tradusă în limba ucraineană și alte limbi care circula în regiunea Cernăuți. Faptul că atare e deosebit de important pentru o zonă de coexistență și concurență a culturilor naționale.

În prezent, literatura română din această Cetate de Sus a literelor românești continuă să-și îndeplinească misiunea istorică și culturală ca literatură de rezistență - depozitară a limbii materne, păstrătoare a identității etnice, implicit și a celei artistice.

Considerația de a scrie în limba română

mirel brateș

În primul rând se cade să mulțumesc comitetului director al Uniunii Scriitorilor din România pentru generozitatea de a invita și reuni astfel scriitorii români din întreaga lume!

Îată o sală cu scriitori mari, de prim rang, cu un public de elită culturală: personalități literare din lumea românească și personalități literare din câteva țări europene - care au venit în mod special pentru acest eveniment; tema centrală a reuniunii - „Literatura română, unde ne aflăm?“ - suscită, evident, interesul unor oameni... dependenți de literatura română, ca stare pasională, firește, binecuvântați cu vocație pentru literatură română.

Mărturisesc că pentru mine e o împrejurare în același timp măgulitoare și revelatoare, mai ales că o subtemă, formulată dezinvolt „Scriitorii români, scriitorii evrei“, beneficiază de inițiativa unui om de bine, cu care scriitorii români-israelieni au o relație specială, viabilă, întemeiată pe idei, pe un sistem comun de principii culturale, domnul Eugen Uricaru. Se-nțelege, e vorba de solidaritate într-o bună credință liberală, de respect și atașament confratern - dincolo, departe, foarte departe de spațiul trist, întristător în care dau din gură, întruna, extremiști și deliranți de toate soiurile. Probabil că lucrurile se vor mai echilibra și subția pe parcurs.

Dar, *on revient toujours à son premier amour*: limba română!

Îngăduiți-mi, vă rog, să încep această mărturisire cu o figură de stil - o comparație subînțeleasă: Ajunsesem în Israel cam tot atunci când în România începuse Revoluția; și eu - devenit cetățean israelian din chiar clipa în care am ieșit, cu *teudath zehut* (buletin de identitate), din Aeroportul Ben Gurion - și foștii mei concetățeni români intraserăm în altă stare, în altă situație. Nu discut aici *tranziția* din România! Supraviețuirea în tranziție este o poveste cu neputință de evaluat pe scurt. Vreau să vă descriu - ca temă de

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

reflecție aici - dacă-mi admiteți - cum se petrec lucrurile într-o zonă mai inefabilă ideii de trecere: fondul sufletesc, structura intimă a unui scriitor, *cețenia* lui în plan cultural și literar român și situația de cetățean israelian. O experiență vitală, la propriu și la figurat! Plecarea din România a fost, de fapt, o eliberare, o ieșire din catastrofă - după doi ani de pușcărie, la drept comun, pe un dosar trucat. Cu toate acestea, în Israel, mai cu seamă în primii ani, mi-a fost extrem de greu - străin, sărac, dezorientat, ca într-o stare de suspendare de lungă durată, îmbolnăvit de singurătate... Însănătoșirea s-a produs lent, mereu tulburat pe parcurs... În sfârșit - adaptare la noua realitate socială s-a numit *limba română*! Poate că sună pompos, caragialian, dar, *într-adevăr*, e adevărat! Lucrurile se cuvin luate așa cum sunt și acceptate senin, fără susceptibilități, fără etichetări grăbite, contextuale! Mă îndepărtasem de spațiul geografic al României, dar limba română a rămas cu mine, aveam limba română pentru a suporta avaturile imigrantului! În mod clar, lămurit! Nimic prozaic! Deoarece, chiar și pentru unul ca mine, care știe destul de bine cum e „înghițitul cu noduri“, experiența lingvistică este teribilă - ca o situație de blocaj. Din fericire, chiar din fericire, literatura a însemnat o terapie, dar și o *ățezare*, un anumit fel de „exorcizare“. Mă refer la funcția cu adevărat compensatorie a literaturii române sub aspectul găsirii unei alinări, unei zone de ocrotire, de protecție. Unicul refugiu în care mă puteam pune la adăpost era acela al limbii. Ca în binecunoscuta formulă a lui Heidegger: „Limbajul este casa ființei. Omul locuiește în adăpostul ei“. Am citit, ori de câte ori aveam timp, noaptea de obicei, am citit mult, am scris două cărți - romanele *Zaț* și *Israel fără horoscop*.

Ultimul, căruia i s-a acordat Premiul Sion pentru cea mai bună carte din 2003, cred că este ceea ce mă exprimă ca scriitor, ca fel de a gândi lumea - un roman obsedat de Israelul fantastic, colosal în care trăiesc de 15 ani.

Ca să fiu bine înțeles atunci când afirm, hotărât, considerația mea de a scrie în limba română, vă invit la o reflecție asupra sentimentului onorant al scriitorului român-israelian ale cărui creații isunt evaluate, prizate, socotite ca parte a literaturii române! Ceea ce înseamnă că scriitorul român-israelian aparține culturii române, că există în cadrul limbii române, dacă, firește, stăpânește această limbă.

Așa fiind, pot să închei *speech*-ul încredințându-vă că, în orice caz, *ca simțire de limbă* eu am „rămas acasă“, în cultura română! Gândesc și visez românește - cum ar spune Camil Baltazar. Iar ca nostalgie, odată cu trecerea anilor, resimt tot mai acut forța specială a dorului...

theodor vasilache

Masa tăcerii

O punte fragilă peste infern; iată, fiule,
terenul călătoriilor noastre
- cu cât mai exotice,
cu atât mai periculoase.

Un pas greșit
și înșine ne rostogolim
în lumea
statuilor de dedesubt,

Unde,
printr-o grosolană eroare de timp,
morții și viii unei aceeași familii
ne-am reuni la o masă a tăcerii.

Și unde,
încercând să protestăm împotriva
ridicolului acestui coșmar,
am constata cu stupeoare
că nu ne mai ies
decât pietre din gură..

Povestitorul

Fii cât se poate de atent la ceea ce spui
sau povestești acolo
despre lumea noastră;
că, deși vorbim cu toții aceeași limbă,
sunt secole ce ne despart.

Cuvintele-ți vor fi răstălmăcite
și, oricum, vei predica în pustiu.

Și dacă, răniți în credințele lor, băștinașii
nu te vor fi ucis cu pietre
- după un vechi obicei al locului -
ca pe un mincinos, atunci
nu te vor mai slăbi toată viața:

Bărbați, femei și copii - gloate
în zdrențe -
te vor urmări pretutindeni
ca pe-un profet de-al lor, cerșindu-ți
la fiecare pas o nouă minune...

Și chiar nu știi, fiule,
care-i pedeapsa mai mare
pentru a fi fost peste măsură limbut.

Tentația integrării

În ruptul capului nu-ți face treabă
cu oamenii locului sau cu fetele lor
- de-o sălbatică frumusețe -

Că, dacă-ai apucat să stai la masă cu ei
și ai gustat din fierturile lor aromate,
ești pierdut:

A doua zi,
îmbrăcat în piele de fiară,
desfigurat de plăcere,
înșuși vei goni peste câmpuri cu ei
la vânătoarea de mamuți sau
de capete...

Deprinderi de care noi
ne-am cam dezvățat între timp -
dar care,
înscrise în codul nostru genetic,
ne pot recâștiga oricând,
pot pune stăpânire pe noi, fiule,
mai repede decât crezi...

Un lucru nu uita, fiule: Călătoria
nu e atât o schimbare de peisaj
cât o nemilosoasă prăbușire în timp
- și nu mă refer la mărunțișul
celor câteva fusuri orare -
ci la sutele de ani,
la epocile în care trăiesc oamenii
pe care-i vei întâlni și cunoaște
cu sentimentul, justificat de altfel,
că i-ai fi cunoscut dintotdeauna...

Fiindcă nimic nu e nou sub soare:
- dictaturi sângeroase, fuga, exilul -
pe toate, mai mult ca sigur,
le-am trăit cândva
și le-am uitat ca să ni le putem
aduce aminte...

Nimic nu e prea nou sub soare,
poate doar ochii cu care contemplăm
dezastrul și, poate
nici chiar ei...

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Bucuria revederii

Te vei convinge la fața locului:

Oamenii cei mai ospitalieri
sunt, din păcate, pe jumătate sălbatici;
primitivi,
parcă ieșiți să ne întâmpine
din cavernele propriei noastre istorii...

Iată cum, la capătul lumii,
rudele noastre regăsite
ne atârnă ghirlande de gât; și cum
ne primesc cu pâine și sare strămoșii...

Care, ca-n ziua de apoi,
ridicați din morminte,
ne înconjoară curioși
ca pe niște îngerii cu goarnă...

Prăbușire în timp

Acum când ești deja destul de mare
să poți călători pe banii tăi;
când agențiile de voiaj atâta așteaptă
- un semn de-al tău ca să te depună
în cele mai ciudate colțuri ale planetei -

Câteva sfaturi utile

Acolo unde ajungi, ia seama:

Plătește prețul pieții, nu te tocmi,
nu da bacșiș dar nici nu te lăsa prea greu
pe mâna unor prieteni de-ocazie.

Deoarece
singurii înși dispuși să împartă pâinea
cu-aproapele lor
de-obicei n-au pâine;
și, dintre toți, duc cea mai mare lipsă
de tot ce pentru noi e sarea vieții.

Dormi la hotel, mănâncă la McDonald...
- între timp, există și în junglă
aceste facilități - dezinfectează
apa de băut

Dar mai ales nu te pierde de grup
și de ghidul ce singur
cunoaște drumul înapoi prin pustie
și care, ca Moise, când vă uscați de sete
- lovind cu stegulețul lui oricând
din piatră seacă poate stârni
râuri de coca-cola peste cuburi
de gheață.

stăzi pe întreaga planetă se plimbă peste 4 miliarde de blugi, astfel că publicistul Scott Mikels a scris și următoarele cuvinte: „Nu m-ar mira faptul că într-o zi istoria civilizației nu ar fi divizată în două perioade: înainte și după apariția blugilor”.

În îndepărtatul an 1853, neînsemnatul om de afaceri din San Francisco, Leeways Strauss ajunge la geniala idee de a confecționa pantaloni durabili pentru mineri în vremea când băntuia „febra aurului” în California. Două decenii mai târziu, în anul 1873, partenerul său Jacobs Davis ajunge la ideea confecționării pantalonilor din pânză de bumbac, colorați în albastru și să-i vândă cu un dolar și 85 de cenți perechea.

Ulterior, apare și o băutură îndulcită și acidulată cu extract din coca. În părțile noastre, în același timp, Eminescu se plimba prin Moldova și Viena. Eminescu nu purta blugi și nu aparținea în nici un caz generației *blues-jeans*. Probabil că de intra pe fir, astăzi la Iași avea cel mai puternic club de fani.

Eminescu nu a reușit să schimbe omenirea așa cum a schimbat-o o pereche de pantaloni albaștri. Păcat! Coca Cola vine mai târziu să confirme această afirmație. Eminescu aparține trecutului, tradiției, iar *blues-jeans* viitorului.

Iată două apariții strict locale, care au devenit apoi una de talie europeană, iar alta universală, care persistă în timp și spațiu. Problema este că pe Eminescu unu am știut să-l mondializăm, respectiv, la început să-l mediatizăm pe rețelele de televiziune, maiouri, afișe, pixuri, precum, bunăoară, Che Guevara sau James Dean, să-i găsim o trăsătură specifică general-universală, să-l facem erou înainte de Marilyn Monroe.

Noi, românii, l-am baricadat în armuri tradiționaliste cu miros de busuioac și izmă creată și nu i-am oferit o aură de zeu local cu răsunet mondial „Made in Moldova”. Trebuia să-l dezgolim și să-l plasăm ca un produs comercial turistic de tip „Dracula”, cu intenții strict lucrative. Poate că ar fi fost necesar să

Globalizarea și literatura română

pavel gătăianțu

publicăm un foileton siropos în, de ce nu, „Plai cu boi”.

Iată o posibilă bornă spirituală ca element de penitență a culturii române în contextul spiritualității planetare. Gândește local (gândește național) și acționează global. Bani încaștați în urma acestor afaceri, obligatoriu trebuiau investiți în diferite instituții culturale sau acordate burse studenților, eminescologilor sau, poate, sumele financiare investite în Banca Agricolă care apoi ar fi fost acordate sub formă de credite țărănilor - care odată întorși de la oraș ar fi păstrat cu sfințenie spațiul mioritic.

Eminescu trebuia să fie un „brand” al producției viticole de un înalt rafinament pentru export. În acest mod nu ar avea pierderi nici istoria individuală, nici istoria națională, românul fiind cu un pahar de vin bun, întotdeauna, cu Eminescu în cuget și simțiri.

Nu există o definiție generală acceptată a globalizării din cauza complexității și multidimensionalității acestui fenomen sau termen, deja intrat în enciclopedia științelor sociale, cum notează Gidens, încă din anul 1998. Noi cităm o definiție accesibilă și destul de plastică a lui Kanter: „Globalizarea știe că lumea a devenit o autoservire globală, unde ideile și produsele au devenit accesibile, oriunde și în același timp”.

Fiecare revoluție tehnico-tehnologică până în prezent a iscat cel puțin câte un război. Fiecare război a extins piața și circulația capitalului. De la peștera omului primitiv și până astăzi, istoria civilizației este istoria conflictelor umane.

Ultima revoluție a sistemelor de comunicații; rețeaua mondială de sateliți geostationari pentru comunicații, rețeaua mondială de calculatoare Internet, viteza de mișcare a capitalului, schimbarea raportului dintre guverne și piață, corporațiile globale GATT, NAFTA, care erodează puterea statului și duc, printre altele, la o insecuritate culturală și sunt o piedică în consolidarea statelor postcomuniste. În această ordine, elitele politico-culturale existente, în lipsa unor strategii viabile, își pierd pas cu pas monopolul sau hegemonia culturală locală (citește națională) și ridică vocea împotriva „dogmelor multiculturale”, „tehnologismului”, căutând drumurile „bătute” spre creștinism sau alte feluri de democrații, cu „sclavi fericiți”.

Este oare aceasta calea cea mai fericită? Gândiți-vă singuri. Ce putem alege în romanele de 400 de pagini cu aventurile foștilor activiști de partid. Pe cine interesează astea, unde să le plasăm pe piața mondială?

Urmează să fie bine gândite niște strategii Eminescu, strategii Creangă, Cioran, Eliade, Camil Petrescu și multe altele, ca de exemplu poezia populară românească plasată sub formă de „comics” sau desene animate „horror” cu desfășurarea acțiunii în munții patriei.

Creații, elite și strategii ale secolului XXI, nu ale secolului lăsat în urmă.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Vă mărturisesc că tema ediției actuale a întâlnirii noastre - „Literatura română - unde suntem?” - mi-a dat mult de furcă și cred că nu numai mie. Un confrate, derutat și el de tema dată, mi-a propus chiar să încropesc și în numele lui o comunicare, pe care el doar să o semneze. Evident, era o glumă, lansată de el fără a bănuși în ce încurcătură mă aflam eu însumi. Este oare o temă potrivită pentru o dezbatere în acest cadru? Nu cumva e mai curând una pentru critica și istoria literară? Abia după ce am chibzuit mai pe meleci, pe mîntea mea înceată de ardelean - „Cănaștești, desigur, întrebarea „Ce faci bade, șezi și cugeți?” - mi-am dat seama că, de fapt, încercarea de dezlega șarada duce negreșit la evidențierea unei dificultăți cu care, fără a-i acorda atenția cuvenită, sunt confrunțați cei mai mulți dintre noi, dar mai ales cei răspândiți prin lumea largă. Anume, dificultatea de a ști, măcar aproximativ, pe unde se află literatura română. Dificultatea de a fi informat, afică, fie și în linii mari, asupra a ceea ce se scrie mai de soi, atât în țară, cât și în afara hotarelor ei. Căci, așa cum am convenit la ediția precedentă, literatura română este una singură.

Fără îndoială, tema este importantă nu doar pentru critici și istorici, ci pentru fiecare dintre noi, dacă nu vrem să ne pomenim, într-o bună zi, că am ajuns cu totul pe de lături, în cine știe ce fundătură. Chiar și pentru alergătorii de cursă lungă, oricât ar fi ei de singuratici, e bine să mai afle din când în când cam pe unde se află competitorii, nu de alta, ca nu cumva, între timp, traseul să se fi schimbat radical.

Este de sine înțeles că fiecare scriitor are un răspuns propriu la întrebarea unde ne aflăm, răspuns dependent de mijloacele de informare de care dispune, de accesul la noile apariții editoriale, la revistele literare, pe hârtie sau Internet, cu alte cuvinte la producția literară și la judecățile de valoare asupra acesteia, emise de către exegeții cu batalama. Iată așadar o primă barieră, cu atât mai

greu de trecut, cu cât e mai mare distanța geografică până la sursă, la care se adaugă chestiunea deloc neînsemnată a chelutielii de timp și de bani pentru procurarea și lectura cărților și a revistelor cu pricina.

Cu puține excepții, scriitorul, cum bine se știe, nu poate trăi din scris, el e nevoit să-și câștige pâinea pe alte căi. Pentru confrății din țară se mai găsește fie o slujbă la vreo editură sau la o gazetă, la radio sau la televiziune, ceea ce favorizează implicit o mai bună informare, fie o catedră universitară, cu un program totuși ceva mai lejer și chiar cu obligația didactică de a se ține la curent cu noutățile lumii literare, fie un post la vreuna dintre instituțiile culturale, câte mai sunt, biblioteci sau centre de studii, unde obiectul muncii se află în directă legătură cu tema pusă acum în discuție. Dar pentru cei ce viețuiesc pe alte meleaguri, asemenea șanse sunt ca și inexistente. Siliți adeseori de împrejurări să exercite o cu totul altă profesiune, nu o dată de calificare joasă, lor le rămâne prea puțin timp pentru cultivarea vocației lor literare, cu tot ceea ce implică aceasta. Nu intenționez să stârnesc aici lacrimi de compătimire, dar e bine să se amintească din când în când că nicăieri în lume nu umblă câinii cu covrigi în coasă și că nici scriitorii nu sunt scutiți de năpăstuirile vieții de emigrant.

În plus, ca să revin la subiect, aceștia au handicapul depărtării de sursele de informare - de unde să știe, pribegi fiind, ce cărți importante mai apar, cum să urmărească, din depărtare, noutățile de prin revistele literare? Și chiar dacă mai află câte ceva, cum să-și procure opurile respective, în condițiile tirajelor miniaturale practicate? Iar atunci când și le procură, când să le citească, când să mai și scrie? Puțini reușesc, cu un efort disproporționat de mare, pentru care merită toată admirația. Eu unul însă mă ciocnesc mereu de limite de netrecut, și ca mine vor mai fi fiind destui alții.

Evident, te-ai putea abona măcar la o revistă. Dar la care? Excelează oare vreuna în strădania de

Cum să știm unde ne aflăm

gheorghe săsarman

a prezenta o panoramă cuprinzătoare, lipsită de partizanat, a vieții literare din țară, precum și a ceea ce se petrece pe acest plan în afara hotarelor ei? Chiar așa să fie, cum poți judeca una ca asta de la München sau de la New York? Nu mai vorbesc de publicațiile diasporice, care au și mai puține premise pentru a contura o asemenea panoramă. Iată de ce cred că sunt atât de importante, pentru noi toți, întâlnirile de la Neptun, fie și cu incidența lor o dată la doi ani - ca platformă de comunicare unică și de neînlocuit, ca loc de cultivare a unor legături peste orice graniță, ca sursă de informare sigură, nemijlocită și nedeformată.

Să ne punem, așadar, întrebarea dacă nu s-ar putea găsi un mijloc de a permanentiza spiritul acestor întâlniri. Cum? Prin înființarea unei publicații periodice, a unei reviste lunare așa zice, care să păstreze continuitatea dialogului între două ediții consecutive, îndeplinind tocmai funcția de informare generală, echilibrată și atocuprinzătoare, a cărei lipsă, cred, că o resimțim cu toții. O revistă editată cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, al Institutului Cultural Român, al Uniunii Scriitorilor și, de dorit, al altor uniuni de creație, deci cu un posibil profil cultural mai larg, condusă de un colegiu de redacție competent și exigent, alcătuit din personalități de frunte ale culturii românești, o revistă la care să contribuie scriitori, artiști plastici, muzicieni, cinești, oameni de teatru, atât creatori, cât și exegeți, atât din țară, cât și din diaspora. O revistă în care să apară ce produce mai bun elita culturii românești și în care să ne regăsim cu toții, fără mânie și fără părtinire. La o asemenea revistă m-aș abona cu drag și cred că nu numai eu, iar abonamentul ar fi cheazășie pentru răspunsul pertinent la întrebarea pe care ne-au pus-o organizatorii acestei întâlniri: Unde ne aflăm?

**toma george
maiorescu**

Istoria literaturii române și „dilema evreiască“

Nu vom putea înțelege la Călinescu aceste interferențe ale doctrinelor radicale dacă nu vom situa, în timp și spațiu apariția **Istoriei literaturii române**.

In următoarele 15-20 de minute mi-am propus să-mi focalizez atenția asupra **Istoriei literaturii române** de George Călinescu, să definesc atitudinea autorului față de scriitorii români de origine evreiască; să mă opresc la interpretarea conceptului de „specific național“ cu avatarurile sale, să încerc să înțeleg „dilema evreiască“, să explorez interconvențiile între specific și universalitate în zilele noastre, să insist asupra sindromului insular și urmările sale malefice.

Dacă suntem de acord că specificul unei literaturi nu este și nu poate fi un dat încremenit în sine, un concept metafizic înclcat, o dată pentru totdeauna, vom accepta și ideea că tensiunile timpului vor amprenta atât spiritualitatea colectivă, cât și pe cea individuală și se vor regăsi în limba, cultura, morala, mentalitatea și forța creatoare, profund personalizată, a identității.

Mai precis: specificul unei literaturi este materializarea, prin arta cuvântului, a spiritului unei comunități, iar spiritul nu este altceva decât esența durabilă a unei culturi: cu obiceiurile și credințele ei, dar și cu moravurile și ritualurile, cu sărbătorile și înmormântările, cu mitologiile, zeii și stilul de viață al unei colectivități.

Specificul național este un reflex individualizat al esenței durabile a epocii, el îmbogățește caracteristicile literaturii și îi diversifică și acutizează substanța, îi lărgeste orizontul de cuprindere.

„O rasă e un veșnic proces, ca și limba care își găsește mereu noi echilibre și s-ar zice că e cu atât mai perfectă cu cât au intrat în pastă mai multe elemente - scrie Călinescu în **Specificul național** (Franța - celți, greci, romani, franci; Anglia - celți, romani, anglo-saxoni).

Un impuls discret pentru situarea în context a limbii române, cu trimitere directă la specificul național, realitatea lingvistică românească contrazicând flagrant, fără nici un echivoc, purismul etnic și rasial. Cu atât mai surprinși vom fi când vom întâlni, în același articol, accente contradictorii cu sensul general. Citez: „Din cauza marelui concurs de grupuri alogene, poporul nostru a căpătat o silă de străini și de venetic pe care nu și-o acoperă. El are o vie aspirație eugenică de puritate a rasei.“

Sau:

„Condiția de a fi specific e de a fi român etnic.“

Cum se explică prezența în textul călinescian, având un substrat modern și profund democratic, ale unor ecouri-rudimente de gândire gobineau-rosenbergiene?

Nu erau aceste enunțuri jocul secund, menit să acopere în fața cenzorilor conceptul călinescian? Sau era pur și simplu birul plătit ideologiei dominante?

Suntem în anul 1941. După rebeliunea legionară și instalarea dictaturii militarei. „Soluția finală“ de la Wansee n-a fost încă decretată, dar trenurile morții se târăsc între Frumușani și Călărași. La Iași pogrom. Convoaie de vagoane de vite, plumbuite își cară încărcătura cu stea galbenă spre lagărele de exterminare, prin molime, foame și frig ale Transnistriei. Ne aflăm într-un moment de vârf al persecuțiilor, când legile rasiale care-i scoteau pe evrei din casele lor, le confiscă proprietățile, trimiteau bărbații în detașamente de muncă forțată, alungau evreii din școli și universități, de pe scenele teatrelor, din redacțiile ziarelor, din literatură, condamnându-i la o existență de paria, și ea supravegheată îndeaproape.

În fond, unele formulări călinesciene erau tocmai tributul obligatoriu pentru sensul general al **Istoriei** sale, pentru a putea vedea lumina tiparului esențialul: Istoria literaturii române în întregul ei, incluzând pe criterii de valoare, nediscriminatorii, la locul lor valoric și pe scriitorii români de

Camil Baltazar, Felix Aderca, Ury Bernador, I. Peltz, I. Brucar, M. Blecher, Eugen Relgis, Cilibi Moise, B. Fundoianu, Ion Călugăru, Mihai Sebastian, Tudor Vianu, Sergiu Dan, H. Bonciu, dar și I. Ludo, Al. Robot, Ion Trivale, Virgiliu Monda, Ieronim Serbu, Steuerman Rodion, A. Torna.

O atenție deosebită rolului avangardei: Sașa Pană, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Gherasim Luca, a pictorilor Victor Brauner, Perahim și M.H. Maxi, care alături de colegii lor neevrei Geo Bogza, Urmuz, Stephan Roll au dat sunet revistelor „H.P.“, „Punct“, „Integral“, „Unu“.

II

O problemă hamletiană străbate literatura scriitorilor români de origine evreiască: a fi sau a nu fi evreu. A accepta o stare dată, a rămâne imobilizat în corsetul tradițiilor iudaice sau a te asimila?

Dilema pusă tranșant va găsi răspunsuri diferite sau asemănătoare. Ronetti Roman, prieten cu Eminescu și Caragiale, student la Berlin, cultivator de pământ, călător pasionat, jucător de șah și talmudist de forță

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

origine evreiască. Rasismul, etno-naționalismul extremist vor alimenta încă mult timp subcultura bazată pe instincte gregare, agresive și o tulburare receptare subliminală.

Exclusivismul etnic este infirmat de Călinescu în același text: **Specificul național**.

„Granițele unui popor nu sunt rigide și noi românii ca autohtoni ne găsim semeni pe o rază foarte lungă“. Ideea este lărgită și explicitată combătând limpede teoriile puriste, la modă, ale rasei. Citez: „Nicăieri și nici la noi nu se va găsi un tip etnic pur și uniform“.

Exemplele pe care le oferă afirmând că italienii nu l-au repudiat pe Foscolo sau francezii pe André Chenier vin, în fond, să fundamenteze polemic cu ideologia dominantă, esența propriei poziții nu ca un act de disidență, ci ca o atitudine profesională a spiritului critic și a gustului pentru valorile estetice și morale.

„O minte dreaptă, scrie istoricul literar, care nu confundă problemele politice cu lumea ideală a creației nu poate să nu recunoască contribuția lor“ (a evreilor - n.n.).

Considerându-i parte integrantă și inalienabilă a literaturii române, Călinescu supune analizei critice, cu aceleași instrumente și criterii, cu aceeași nepărtinire estetică, opera scriitorilor români de origine evreiască.

Trec prin paginile istoriei călinesciene Ranetti Roman și Dobrogeanu-Gherea,

se ocupa în drama **Manasse** de marea dilemă evreiască.

Manasse, personaj cu ținută rabinică, demnă, fidelă tradiției este incapabil să înțeleagă sentimentele de dragoste ale Leei, sentimente în afara legii, pentru un român creștin.

Bătrânul, după ce a încercat să îl cumpere cu bani pe iubitul Led și e respins cu indignare o conjură pe fată, fanatic, numele Dumnezeului părinților. Dar Leea întruchipează noua generație, îl respinge. Bătrânul moare omagiat chiar de adversarul lui, logodnicul evreice.

„Un bărbat întreg s-a săvârșit. Stătea cu amândouă picioarele pe pământ și capul lui ajungea până la cer. I-am făcut rău și nu m-a iubit, dar amintirea lui o voi păstra în cinste“.

Peste aproape jumătate de secol, Mihai Sebastian va relua tragica dilemă. Student al lui Nae Ionescu, Sebastian adoptă „trăirismul“ nu numai ca filozofie, ci și ca stil de viață. Hotărât să cunoască lumea prin experiență nemijlocită, el se apropie de realitatea evreiască a ghetoului. Dar această nu-l satisface. Nu poate să creadă în durabilitatea unei literaturi scrise în jargon (idiș). Într-un cerc sionist cânta fără convingere cântece ebraice. Se întoarce la Brăila la familia sa cu „decesele, ritualurile și psalmodiile sale“, dar nici această lecție de viață nu i se pare eroului mulțumitoare. Pentru a putea trăi plenar prezentul, e

caută să se apropie de prietenii creștini. Rămâne surprins când descoperă la fiecare câte o rezervă antisemită (de altfel, **Jurnalul** lui Sebastian abundă în asemenea exemple). Concluzia lui Sebastian: el este și rămâne evreu, dar evreu într-o țară pe care o iubește. Asimilarea e inutilă. Nici sionismul nu e o soluție. M. Sebastian i-a cerut profesorului și mentorului său Nae Ionescu o prefață la cartea **De 2000 de ani**. Concluziile sunt parțial identice. Motivațiile diferă. Drama iudaică nu poate fi "dezlegată" deoarece destinul tragic al iudeului derivă însăși din experiența sa, el trebuie să sufere, el e condamnat pentru "Deicid". Nae Ionescu reia una din cele mai vechi și rezistente calomnii teologale, persistente pe alocuri și azi, justificatoare a urii de evrei, ură cunoscută sub genericul semantic, incorect, de antisemitism.

Totuși, pornind de la premise și motivații diferite, Nae Ionescu și M. Sebastian vor ajunge la concluzii convergente: evreul trebuie să rămână *evreu*. Pentru Nae Ionescu "trebuie să rămână pentru a-și ispăși vina"; cele două tabere nu se pot concilia decât prin dispariția uneia din ele, pentru Sebastian "trebuie să rămână evreu", căci salvarea rezidă doar în integrarea culturală până la identificarea deplină, cu păstrarea creștinătății.

„Aș vrea să cunosc bunăoară legiuirea antisemită care va putea anula în ființa mea faptul irevocabil de a mă fi născut la Dunăre și de a iubi acest ținut“.

Sebastian respinge asimilarea prin convertire religioasă. Dar scriitorul român de origine evreiască își afirmă identitatea doar prin nerenunțare la substratul iudaic peste care se va suprapune simbiotic o cultură și o spiritualitate românească organic asimilate.

III

Aș dori să insist asupra câtorva idei schițate la începutul intervenției noastre.

„Și specificul, ca și rasa, reprezentând un echilibru, e într-o deplasare, înceată, dar continuă“, precizează Călinescu în articolul citat.

Cred că orice discuție despre specific trebuie începută cu limba. Deoarece deasupra valorilor semantice, limba este și o valoare formativă de diferențe, de specificitate. Nu mă îndoiesc că însăși evoluția limbii determină mișcări în atributele specificității. Aporturile lexicale, îmbogățirea și spiritualizarea limbajului se vor transfera în contextura culturală, în stilul de comunicare, în corelația într-o lume cu o dinamică accelerată, în permanentă schimbare și perenitate, între național și universal.

Limba este șira spinării a națiunii. Nu întâmplătoare aserțiunea scriitoricească: „patria mea e limba română“.

- Deci cărțile scrise în limba română aparțin literaturii române.

- Categorie, în măsura în care și valoarea estetică le justifică apartenența la beletristică.

- Putem trage și o concluzie inversă. Cărțile lui Panait Istrati (care au o aco-perire estetică) scrise în limba franceză n-ar aparține literaturii române?

Idem Eugen Ionesco, Cioran, parțial

Mircea Eliade, ca și o bună parte din literatura Diasporei scrisă în alte limbi, s-ar autoexclde din literatura română?

- Limba e un atribut primordial, necesar, dar nu și întotdeauna suficient al specificității. Mai pot interveni și alte elemente constitutive: spiritualitatea operei, contextul cultural, patrimonial ș.a.m.d. Dar acestea sunt simple sugestii fugitive și nicidecum norme. În orice caz, fondul problematic deschis este deosebit de incitant.

IV

Să revenim la "dilema evreiască".

Notam că evreii, rămânând "un factor din afara cercului rasial", fac puntea de legătură între național și universal. Întâi de toate, motivează Călinescu, pentru că sunt poligloți, au oroare de canoane, a stării pe loc lexicale angajându-se într-un concept mai liberal despre limbă (de aici au ieșit o seamă de filologi evrei - scrie istoricul literar: Moses Gaster, Lazăr Șăineanu, Al. Candrea și încă alții) cărora "ar fi regretabil să le tăgăduim contribuția la propășirea culturii". În literatură ei sunt întotdeauna informați, colportori de lucrurile cele mai noi, anticlasiști, moderniști, agitați de probleme (vezi aportul prioritar și substanțial al autorilor evrei la mișcările avangardiste românești și mondiale - suprarealism, dadaism, futurism etc.).

"Ei compensează inerția tradiției și o fac să se revizuiască".

Deosebit de importantă pentru dinamica specificului național este sublinierea lui Călinescu a aportului scriitorilor români de origine evreiască la vitalizarea, lărgirea și consolidarea circulației în ambele sensuri pe podul dintre național și universal.

Aici se cuvine să deschid o succintă paranteză. Dacă la apariția **Istoriei** călinesciene relația de convergență între național și universal era o aspirație necesară, dar, practic, aleatorie, în epoca informației simultaneizate, a integrării și a globalizării, a nu ține seama de nivelul dezvoltării universale, de experiențele, eșecurile și tendințele mersului înainte, de progresele gândirii științifice, ale artei și literaturii egalează cu sindromul insular.

Izolarea estetică, autoexcluderea de la circulația valorilor culturale, morale, spirituale etc. înseamnă nu numai stagnare, încerenire în proiect, abandon, anacronism estetic și desuetudine provincială, ci pur și simplu ieșire din decor din jocul valorilor. Azi viața în țară, lipsită de orizontul spațiilor generoase, de libertate necondiționată a spiritului și a imaginației nu poate produce decât o literatură a țarcului, o literatură insulară a izolării, sufocată și de propria-i umbră. Închid paranteza.

În acest context, trebuie să notăm că, dacă M. Sebastian respinge atât asimilismul, cât și soluția herzeliană a căminului național evreiesc în Palestina, optând pentru Diaspora și integrare culturală, numeroși scriitori români de origine evreiască vor alege "allia" pionieratul contribuției sioniste.

Astfel, vor lua drumul Sionului nume bine cunoscute: Al. Sever, Al. Mirodan, Mircea Săucan, Ludovic Bruckstein, Virgil Duda, Eugen Luca, Tania Lovinescu, Marius Mircu, Eugen Campus, Solo Juster, Gina Sebastian Alcalay, dar și mai tinerii în notorietate Shaul Carmel, Andrei Fishoff, Izu Shechter, Iosif Petran, Zoltan Ternar. Mada Davidsohn, G. Mosari, Solo Har, Mirel Brateș și mulți alți condeieri talentați, care adaugă în limba părinților, în Țara Sfântă, noi capitole la **Istoria literaturii române**.

Desigur, fondul problematic s-a schimbat (cu toate că nostalgia pământului natal, paradisul pierdut al rădăcinilor au rămas constante ale situației emoționale), au apărut noi accente în fondul lor afectiv, doar că se produce în fața noastră un fenomen con-substanțial: îmbogățirea sferei specificului național cu o nouă și inedită experiență, cu o nesondată latură a corelației identitate-universalitate - pe care nimeni n-o poate nega.

V-am expus câteva comentarii și reflexii pe marginea **Istoriei literaturii române** și a dilemei evreiești, sper, incitante și stimulante de dezbateri.

Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Participanții la Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume

Constantin Virgil Negoită (SUA),
Anca Pedvis (SUA),
Andrei Brezianu (SUA),
Adrian George Săhlean (SUA),
Gabriel Pleșea (SUA),
Sanda Galopenția (SUA),
Pavel Chihaiia (Germania),
Ion Dumitru (Germania),
Dinu Ianculescu (Germania),
Gelu Ionescu (Germania),
Ana Hagi Mureșan (Germania),
Traian Pop Traian (Germania),
Nicolae Lupan (Franța),
Sami Damian (Germania),
Dan Platon (Germania),
Titu Popescu (Germania),

Riri Manor (Israel),
Leo Butnaru (Moldova),
Mihai Cimpoi (Moldova),
Vladimir Beșleagă (Moldova),
Vasile Vasilache (Moldova),
Arcadie Suceveanu (Moldova),
Nicolae Popa (Moldova),
Serafim Saka (Moldova),
Nicolae Spătaru (Moldova),
Emil Galaicu-Păun (Moldova),
Vasile Gârneț (Moldova),
Vitalie Ciobanu (Moldova),
Valentina Tăzlaşanu (Moldova),
Nicolae Rusu (Moldova),
Andrei Burac (Moldova),
Iurii Grecov (Moldova),

Alexandru George,
Valentin Hossu-Longin,
Doina Caramzulescu,
Horia Gane,
Georgeta Hajdu,
Iuliu Rațiu,
Cassian Maria Spiridon,
Lucian Vasiliu,
Gelu Dorian,
Adrian Alui Gheorghe,
Cornel Antoniu,
Vasile Andru,
Radu Cange,
Cornelia Maria Savu,
Alhasid Ezdra,
Magdalena Popa Buluc,
Nicolae Prelipceanu,
George Vulturescu,
Constantin Novac,
Ovidiu Dunăreanu,
Gabriel Chifu,
Lucian Alexiu,
Adrian Popescu,
Radu Văcărescu,
Ion Beldeanu,
Rodica Palade,
Marius Chivu,
Maria Urbanovici,
Georgeta Adam,
Georgeta Drăghici,
Adela Greceanu,
Dana Pitrop,
Gabriel Dimisianu,
Marin Mincu,
Liviu Ioan Stoiciu,
Gheorghe Mocuță,
Marius Tupan,
Lucia Olaru Nenati,
Aura Christi,
Gheorghe Schwartz,
Barbu Cioculescu,
Simona Cioculescu,
Clara Mărgineanu,
Mihai Șora,
Ion Cristofor,
Toma George Maiorescu
Ștefan Agopian,
Eugen Uricaru
Virgil Sorin,
Angela Martin,
Gabriel Brânzaru,
Octavian Șerban,
Andrei Ileana,
Dinu Grigorescu,
Dan Alex. Condescu,
Viorel Sâmpetean,
Floarea Țuțuianu

Silvia Butnaru (Germania),
Gheorghe Săsărman (Germania),
Anda Taglicht (Germania),
Theodor (Bibi) Vasilache
(Germania),
Ecaterina Evanghelescu
(Belgia),
Ileana Șora Dimitriu
(Africa de Sud),
Dinu Flămând (Franța),
Ion Miloș (Suedia),
Alexandru Dohi (Suedia),
Florica Madritsh Marin (Austria),
Hedvi Gruber (Israel),
Mirel Brateș (Israel),
Francisa Stoleru (Israel),
Tania Lovinescu (Israel),
Harry Bar-Shalom (Israel),
Madeleine Davidson (Israel),
Zoltn Ternier (Israel),
Shaul Carmel (Israel),
Gina Sebastian Alkalay (Israel),

Aurel Scobisală (Moldova),
Miroslava Metriaeva (Moldova),
Vasile Tărățeanu (Ucraina),
Grigore Bostan (Ucraina),
Ștefan Hostiuc (Ucraina),
Ilie Tudor Zegrea (Ucraina),
Ileana Ursu (Serbia),
Ioan Baba (Serbia),
Pavel Gătăianțu (Serbia),
Mărioara Baba Vojnovic
(Voivodina),
Mihai Prepeliță (Rusia),
Ion Covaci,
Elena Loghinovski,
Albert Kovacs,
Nichita Danilov,
Henri Zalis,
Grișa Gherghei,
Dumitru Hîncu,
Aurel Buiciuc,
Ioan Flora,
Nicolae Breban,

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate. Nici conducerea revistei nu își asumă toate opiniile exprimate. Responsabilitatea aparține în exclusivitate autorilor.